

Internationale samenwerking op het gebied van monumentenzorg

N C M

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

*Internationale samenwerking
op het gebied
van monumentenzorg*

N C M

**GEHOUDEN OP VRIJDAG 31 MAART 1995
IN SCHOUWBURG ODEON TE ZWOLLE**

Inhoudsopgave

- 5 Voorwoord
- 6 Welkomstwoord door de heer **J. FRANSEN**,
burgemeester van de gemeente Zwolle
- 9 Welkomstwoord door de heer **J.C.J. LAMMERS**,
voorzitter van de Stichting NCM
- 13 Inleiding door de heer **H.J.L. VONHOFF**,
commissaris van de Koningin in de provincie Groningen
- 16 Inleiding door mevrouw **IR. B.A.P.G.M. SELFSLAGH**,
voormalig beleidsmedewerker voor het historisch erfgoed bij de Europese Commissie
- 22 Inleiding door de heer **JHR. IR. L.L.M. VAN NISPEN TOT SEVENAER**,
directeur-generaal van de Union of European Historic Houses Associations
- 28 Inleiding door de heer **DR. P.G.J. ZELISSEN**,
burgemeester van de gemeente Grave en voorzitter van de Landekring Polen
- 36 Zwolle Hanzestad,
Historie en betekenis van de Hanze
- 40 Internationale samenwerking van Nederlandse gemeenten met partnergemeenten
in Oost-Europa
- 42 ICOMOS
- 44 Verdrag van Maastricht, artikel 128, cultuurparagraaf
- 45 RAPHAEL-programma
Actieprogramma van de Europese Unie op het gebied van het cultureel erfgoed
- 47 Europa Nostra
- 48 Samenwerkingen met Oost-Europa
- 50 Publikaties en nuttige adressen
- 51 Summary

Voorwoord

Het thema 'Internationale Samenwerking op het gebied van de Monumentenzorg' voor de eenentwintigste Nationale Monumentenstudiedag speelt in op de toenemende internationale contacten van monumentenorganisaties en gemeenten en houdt ook verband met de activiteiten die de gemeente Zwolle sinds 1980 ontplooit.

Vele gemeenten in ons land hebben inmiddels één of meer partnergemeenten, jumelages, stedenbanden o.i.d. Aanvankelijk was de belangstelling hiervoor vooral gericht op de ons omringende landen. Vervolgens kwamen de ontwikkelingslanden in zwang en de laatste jaren is Oost-Europa populair. Dit laatste is natuurlijk niet verwonderlijk gezien het openschuiven van het IJzeren Gordijn.

Historische banden kunnen aangegrepen worden om contacten uit het verleden aan te halen. Zo heeft Zwolle het Hanzeverbond tussen steden in noord-oost Europa weer nieuw leven ingeblazen, waarbij het aantal deelnemende steden de laatste jaren aanzienlijk vergroot werd door de veranderingen in Oost-Europa.

Internationale betrekkingen kunnen op vele manieren onderhouden worden. Culturele uitwisselingen behoren tot de mogelijkheden. Op het gebied van de monumentenzorg zijn aanknopingspunten te vinden, waar echter lang niet altijd gebruik van gemaakt wordt.

Monumentenzorg is bepaald niet alleen een Nederlandse aangelegenheid. De zorg voor het historisch erfgoed wordt in verschillende landen in Europa als verantwoordelijkheid van de overheid gezien.

Met name in de voormalige Oostbloklanden dreigt thans het gevaar dat een snelle economische inhaaloperatie een veel hogere prioriteit geniet dan het behoud van het cultureel erfgoed. Met name historische centra die de afgelopen decennia door de achterblijvende economische ontwikkeling relatief ongeschonden bewaard zijn gebleven, dreigen nu alsnog de dupe te worden. Een goede mogelijkheid om de bewustwording te bevorderen biedt bijvoorbeeld de Europese Open Monumentendag. De in dat kader grensoverschrijdende projecten kunnen een eerste aanzet zijn.

Nederland heeft in het verleden contact gehad met alle delen van de wereld. Hier en daar heeft dat geresulteerd in een vaak nog steeds aanwezig rijk cultuurhistorisch erfgoed waarvoor thans steeds meer een gezamenlijke verantwoordelijkheid wordt gevoeld.

Particuliere organisaties kijken inmiddels ook steeds meer over de grenzen. In enkele gevallen is sprake van een Europees of internationaal netwerk. Organisaties hebben, net als gemeenten, wederzijds belang hebben bij internationale samenwerking. De Europese Unie en de Raad voor Europa kennen projecten en fondsen voor culturele uitwisselingen. Deze mogelijkheden zijn zeker niet bij iedereen voldoende bekend.

Het verslag van de studiedag poogt dan ook meer te zijn dan alleen een weergave van het gesprokene. Het is de bedoeling dat het tevens als handleiding kan dienen voor gemeenten en particuliere organisaties die van plan zijn internationale samenwerking aan te gaan of deze meer inhoud te geven, met name op het terrein van de gezamenlijke zorg voor het cultureel erfgoed. Aan het verslag is een selectie van teksten van relevante verdragen, regelingen, organisaties, publikaties en adressen toegevoegd.

WELKOMSTWOORD DOOR DE HEER J. FRANSEN

Dames en heren,

**De heer
J. Fransen,
burge-
meester
van de
gemeente
Zwolle**

De stad Zwolle is er trots op dat de Nederlandse monumentenwereld zijn jaarlijkse studiedag 1995 bij ons houdt. Zwolle is een van die steden met een rijk verleden, veel rijks- en gemeentelijke monumenten en alle daarbij behorende vreugden en zorgen. Die zorgen zijn er altijd geweest en zullen ook altijd wel blijven. Monumentenzorg is niet voor niets een van die weinige vakgebieden buiten de medische sector die getooid zijn met de term 'zorg'. Andere bena-

mingen als monumentenzaken of gewoon monumentenbureau hebben zich niet als begrip kunnen wortelen. Nee, het ziet ernaar uit dat het wel monumentenzorg zal blijven, een permanent proces dat zijn reguliere plaats in de complexiteit van de ruimtelijke ordening volledig verdient.

Dat is, blijkens het onderwerp van deze studiedag, een zorg die zich over onze grenzen uitstrekt. Overal zullen mensen geconfronteerd worden met de gebouwen uit hun verleden en de wens (of soms plicht) om hier verantwoord mee om te gaan. De vragen die daarbij opkomen zijn universeel: kan het gebouw zijn functie houden, hoe kan een nieuwe functie ingepast worden, wat zijn aanvaardbare veranderingen, waar komt het geld vandaan en moet een bijzonder monument bestormd kunnen worden door massa's toeristen? Een studiedag over internationale samenwerking kan een aanzet betekenen om kennis en ideeën uit te wisselen, van elkaar te leren en de neiging om steeds maar weer op lokaal of nationaal niveau het wiel uit te vinden, te onderdrukken.

Ook binnen een land heeft iedere vereniging op het gebied van de monumentenzorg zijn eigen werkwijze, doelstellingen en aandachtsg gebied. Daar moeten we zuinig op zijn en zorgvuldig mee omgaan. Het zijn immers de verenigingen waar vrijwilligers elkaar vin-

den en geheel belangeloos hun kennis en energie inzetten voor onze monumenten. Het NCM, als overkoepelende organisatie, heeft de taak aan te tonen dat het totaal van deze verenigingen meer kan zijn dan de som der delen. Dit zou ook tussen landen kunnen gelden. Het is immers vreemd dat een Jugendstilpand in Breda geheel anders wordt beschermd, gesubsidieerd en met vergunningen verbouwd dan een soortgelijk pand 50 km verderop in België. Architectuurstijlen, culturele ideeën en samenwerkingsverbanden uit het verleden beperkten zich immers niet tot de huidige landsgrenzen. Open grenzen voor de monumentenzorg zou tot een coherent beleid t.a.v. de samenhangende cultuur-historische waarden kunnen leiden. Zo zijn er de Hanzesteden die in een bepaald tijdvak van het verleden veel contacten hadden. De nieuwe contacten tussen deze steden bieden ook monumentenzorg de kans om op een veel ruimer georiënteerde manier om te gaan met de gebouwen uit de tijd van de Hanze. Zo zijn er in Zwolle twee panden gerestaureerd waarbij vergelijkbare gebouwen uit Lubeck de gegevens leverden voor een verantwoorde reconstructie van onderdelen. Aan de andere kant mochten we hier mensen uit Potsdam rondleiden die zich bezig hielden met de restauratie van het Holländisches Viertel.

Met die internationale contacten lijkt het dus wel goed te zitten of goed te komen; er is sprake van een oprechte belangstelling van de vakmensen voor elkaars problemen en men is behulpzaam. Monumenten die van ver komen, smaken blijkbaar goed.

Binnen onze grenzen pakken zich boven de monumentenzorg donkere wolken samen en zitten we nog met echte akelige zorgen voor de monumenten. Er is de laatste jaren weliswaar veel veranderd t.a.v. bevoegdheden, subsidies en beleidsvisies. De gemeenten hebben grote verantwoordelijkheden gekregen, wat als zodanig juist is. Helaas moeten we constateren dat de door het rijk beschikbaar

gestelde middelen omgekeerd evenredig toenemen t.o.v. de verantwoordelijkheden (dus afnemen voor de wiskundig minder geschoolden onder u). Ik wijs nog maar eens op het feit dat het toenmalige ministerie van WVC haar bijdrage aan het fonds stadsvernieuwing terug heeft getrokken.

In de meerjarenprogramma's moeten keuzes gemaakt worden. Dat wordt steeds simpeler; er is immers zo weinig te verdelen, de behoeften zijn groot en de panden hollen door alle uitstel in kwaliteit achteruit zodat restauraties nog duurder worden en er steeds minder panden kunnen worden gerestaureerd. Dit is nu een sprekend voorbeeld van een neerwaartse spiraal. Het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg, vorig jaar na uitgebreide onderzoeken gepresenteerd, geeft de ernstige situatie goed weer. Iedereen erkent

dat; ook in het regeerakkoord. En toen.... toen werd het stil. Immers er is de komende 10 jaar ca. 130 miljoen jaarlijks nodig om achterstanden in te lopen en verval van monumenten te stoppen voordat het te laat is. Het gaat dan om erkende rijksmonumenten en stadsgezichten. Bedenkt u wel dat de golf van jonge monumenten zoals het Openluchtbad te Zwolle uit 1933 van architect J.G. Wieginga, een nauwelijks te taxeren factor voor de toekomst is.

Op 14 maart dit jaar echter ontving Zwolle, met een aantal andere gemeenten een brief van de RDMZ waarin een extra impuls monumentenzorg 1995 is aangekondigd van 10 miljoen. Voor 1 april moeten plannen aangemeld zijn, voor 1 mei bestekklaar. Bij de behandeling van de rijksbegroting dit najaar kan op basis van de projecten uit de extra impuls nogmaals gewezen worden op de schrijnende

problemen in de monumentenzorg, de gunstige effecten voor de werkgelegenheid en de multipliereffecten. Dat is allemaal mooi en het zal de gemeenten ook wel lukken om in recordtijd plannen concreet te krijgen (en natuurlijk mensen uit te leggen waarom de subsidies eerst pas over 3, 4 of 5 jaar komen, maar dat ze nu binnen twee weken de knoop moet doorhakken), maar vreemd is het wel. Geloofde iemand de onderzoeken van NIB, EIB, NRF, RDMZ soms niet? We hadden de indruk dat die wel klopten en rekenden op ten minste 100 miljoen. 10 Miljoen blijft een vorm van uitstel. Verder uitstel kan niet veel langer duren en als er op rijksniveau (en dan bedoel ik het ministerie en Tweede Kamer; niet de RDMZ waar we veel steun aan hebben) niet zo snel concrete besluiten over het Strategisch Plan worden genomen, hebben we over 10 jaar weinig meer te melden in gesprekken over internationale samenwerking op het gebied van de monumentenzorg. Ik hoop niet dat het met dit Strategisch Plan net zo verder gaat als met de archeologische nota 'Het bodemarchief bedreigd'. In 1985 is dit rapport verschenen over het verlies van archeologisch erfgoed in de binnensteden. Vanuit het rijk gebeurde vervolgens niets. Nu, in 1995 beraadten zich weer op nieuwe, complexe regelgeving, maar actief beheer en onderzoek van archeologica zijn nog verre van ons. Het is dankzij de inspanningen van 25 gemeenten en een aantal provincies die een archeologisch beleid zijn gestart en een archeoloog in dienst hebben genomen, dat de ondergrond van de belangrijke steden op een goede manier wordt onderzocht. Het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg is hopelijk een beter lot beschoren.

De gemeenten zelf doen hun best; in zijn algemeenheid durf ik dat te stellen. Bescherming van jonge bouwkunst op gemeentelijke lijsten, eigen budgetten (in Zwolle voor dit jaar 5 ton uit eigen middelen), cultuur-historische analyses, bestemmingsplannen voor het stadsgezicht en natuurlijk de listige NRF-convenanten om meer te doen met hetzelfde geld zijn enkele activiteiten.

Afgezien van de financiële problemen is het voor de lokale overheid moeilijk om de bepalingen uit de monumentenwet op alle punten gestand te doen. Wat bijvoorbeeld als iemand zijn pand bewust niet wil onderhouden.

Aanschrijvingen kunnen een goed middel zijn om vervallen panden te behouden. Ondanks alle wensen van deregulering is het echter verbijsterend te zien hoe moeilijk het is de

eigenaar van een monument aan te pakken wanneer niet sprake is van duidelijk gevaar voor lijf en leden van gebruikers of passanten. De monumentenwet zelf biedt daartoe geen ruimte; er zijn wel verplichtingen, maar geen werkbare sancties in de wet opgenomen. In de Woningwet en het Bouwbesluit moeten aanknopingspunten voor een aanschrijving gevonden worden. Echter die instrumenten kennen niet als doelstelling het behoud architectonische vormen en materialen, maar een veilige gebouwde omgeving.

Het zal u duidelijk zijn dat dit een juridisch doolhof kan worden. Mocht na drie jaar procederen blijken dat alles correct is verlopen en de aanschrijving geëffectueerd mag worden, dan zijn de meeste onderdelen of ornamenten al voorgoed verdwenen.

Ondanks deze overpeinzingen ben ik niet somber over de monumentenzorg. De aandacht van de bevolking is groeiende, verenigingen en stichtingen bloeien op, de Open Monumentendagen worden steeds beter bezocht en voor de archeologie melden zich talloze vrijwilligers. Gemeenten, NRF en Rijksdienst voor de Monumentenzorg proberen eendrachtig het belang van de monumenten bij het ministerie aan te tonen. Zo'n belangstelling moet ertoe leiden dat monumentenzorg zijn plaats op de politieke agenda krijgt. Liefst dit jaar nog.

WELKOMSTWOORD DOOR DE HEER J.C.J. LAMMERS

Dames en heren,

Ook namens het NCM heet ik u op deze studiedag van harte welkom. Het is inmiddels al weer de eenentwintigste Nationale Monumentenstudiedag die wij organiseren. De eerste studiedag was ter afsluiting van het Europees Monumentenjaar M '75. Het Europees Monumentenjaar was voor veel landen in Europa, net als voor Nederland, een geweldige stimulans voor het monumentenbeleid. In de afgelopen twintig jaar is er veel veranderd binnen

J.C.J. Lammers, voorzitter van de Stichting Nationaal Contact Monumenten

Europa. De Europese Unie breidt zich gestadig uit. Het IJzeren Gordijn is opengeschoven. Het toeristisch verkeer nam een grote vlucht.

Nu, twintig jaar later, staan we op deze Monumentenstudiedag stil bij de ontwikkeling die internationale samenwerking op het gebied van de monumentenzorg heeft doorge maakt en de mogelijkheden die daarvoor aanwezig zijn.

Mijnheer Franssen, dank voor uw welkom. Wij waarderen het zeer vandaag in uw stad gastvrijheid te genieten. Het verzoek om deze studiedag in Zwolle te organiseren werd twee jaar geleden gedaan door de Vereniging Vrienden van de Stadskern Zwolle en werd warm ondersteund door uw voorganger, de heer Hermans. Hij is inmiddels mijn collega in Friesland geworden. Ik hoop hem vandaag nog op een van zijn overzeese gebiedsdelen verslag van deze dag te kunnen doen. U bent nog maar kort eerste burger van deze stad. Een van de laatste burgers van deze stad mocht u onlangs verwelkomen als honderdduizendste inwoner; een vroege mijlpaal in uw loopbaan hier ter stede. Het spijt ons dat wij in het programmaboekje uw stad 10.000 inwoners tekort hebben gedaan. U bent in de monumentenwereld zeker geen onbekende. Sinds 1987 bent u voorzitter van de Bond Heemschut, een eerbiedwaardige organisatie welke mede aan de wieg heeft gestaan van de stichting NCM.

Een actieve organisatie die door de decentralisatie een steeds belangrijkere rol heeft te vervullen bij het bewaken van de kwaliteit van het monumentenbeleid van de gemeenten.

Het is precies veertig jaar geleden dat de Vrienden van de Stadskern Zwolle voor het eerst bijeenkwamen. Sindsdien hebben zij zich met verve ingezet voor het behoud van de historische binnenstad. Het resultaat van hun inspanningen zult u vanmiddag kunnen aanschouwen.

Dan moet ik nog een jubilaris noemen, de Zwolse VVV, die dit jaar 100 jaar bestaat. In het kader van dat jubileum zijn talloze festiviteiten gepland. Onze studiedag is er een van.

Het is voor de tweede maal dat de Nationale Monumentenstudiedag in Overijssel wordt gehouden. Na Deventer in 1993 valt thans de provinciehoofdstad deze eer te beurt. Zwolle en Deventer hebben door de eeuwen heen altijd een gezonde rivaliteit gekend. Ook met het naburige Kampen heeft Zwolle een dergelijke band. Bindend element is de rivier de IJssel, die ook het begin is geweest van de vroege bloei van de drie steden, veel eerder dan de Hollandse steden. De IJssel vormde een belangrijke scheepvaartverbinding en bood mogelijkheden voor internationale contacten. Het handelsnetwerk, waarvan deze drie steden de belangrijkste Nederlandse vertegenwoordigers vormden, kennen wij nog steeds als de Hanze. Dit netwerk van zo'n tweehonderd steden strekte zich uit over geheel Noord-Europa.

Vanmiddag zult u een presentatie krijgen over het 'Hanzeverbond van de nieuwe tijd'.

Dames en heren,

Een bijzonder woord van welkom aan:

- de heer Van Rooyen namens de Vlaamse Contactcommissie Monumentenzorg,
- de heer Kerckhove namens de Koning Bouwdeijnstichting,
- de heer Fierlafijn namens de Minister voor de Vlaamse Gemeenschap,

- de heer De Dijn namens het Vlaams ICOS-MOS-Comité
- en natuurlijk ook aan de andere gasten uit België.

Met het oog op het thema van vandaag heet ik ook speciaal welkom de vertegenwoordigers van Europa Nostra, het Nederlands UNESCO-Comité en het Nederlands ICOMOS-Comité.

Uit eigen land heet ik voorts bijzonder welkom

- de vertegenwoordigers van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en Economische Zaken,
- de directies van de Rijksdiensten voor Monumentenzorg en Oudheidkundig Bodemonderzoek en
- de vertegenwoordigers van de Eerste Kamer,
- de dames Tiesinga en Van der Meer.
- Onze ere-voorzitter, ZKH Prins Claus der Nederlanden, wenst ons een interessante en plezierige bijeenkomst toe.

De Stichting NCM heeft onlangs haar beleidsplan herzien. U treft het in zijn geheel aan in het zojuist verschenen Monumentenjaarboek 1995. Voorop blijft staan het, vanuit de brede bundeling van de particuliere monumentenorganisaties, bepleiten van een goed functionerende monumentenzorg. Belangenbehartiging en coördinatie blijven hoofdtaken, naast voorlichting en onderzoek. Het NCM zal zich blijven inzetten voor het bevorderen van de deskundigheid van, en het contact tussen, de honderden particuliere organisaties op dit terrein.

Kracht van het particulier initiatief in Nederland is het brede scala aan organisaties, die elk op hun eigen terrein een grote inzet en deskundigheid hebben. Dat systeem vraagt echter wel een goede coördinatie. Het NCM zet zich daar al meer dan 22 jaar voor in: als contactorgaan, niet als koepel. Het NCM adviseert, initieert, stimuleert, coördineert en ondersteunt. Niet dirigistisch, maar met respect voor de eigen waarde en de eigen verantwoordelijkheid van de aangesloten organisaties. Coöperatief meedenkend met de overheid, gebruikmakend van de deskundigheid in de achterban en in goed overleg daarmee. Waar nodig scherp opkomend voor de belangen van de monumentenzorg. Staatssecretaris Nuis van Cultuur mag zich gelukkig prijzen met een zo goed georganiseerd particulier veld.

Het NCM wil ook haar internationale contacten intensiveren. We zijn de laatste jaren vooral actief geweest via een tweetal bij ons

inwonende organisaties: Het Nederlands ICOS-MOS-Comité en de Europese Monumentendagen.

ICOMOS is een non-gouvernementele dochter van UNESCO. Het is de wereldorganisatie op het gebied van de monumentenzorg. Het dertigjarig bestaan van ICOMOS was de aanleiding voor het herzien van de Nederlandse vertaling van het Charter van Venetië, samen met het Vlaamse ICOMOS-Comité. ICOMOS adviseert ook de Nederlandse nominatie voor de werelderfgoedlijst, waarvoor onlangs het voormalig eiland Schokland in de Noord-Oost Polder als archeologisch monument is voorgedragen.

Voortvloeiend uit onze betrokkenheid bij de Open Monumentendag in Nederland hebben wij op verzoek van de Raad van Europa de ontwikkeling en coördinatie van de eerste drie jaar European Heritage Days op ons genomen. Begin vorig jaar heeft de Koning Boudewijnstichting in Brussel die coördinerende taak voor een aantal jaren van ons overgenomen. De Europese Monumentendagen kunnen zich in tal van landen in een grote populariteit verheugen. Naar verwachting zullen dit jaar 30 landen hieraan meedoen, en ook van buiten Europa bestaat belangstelling voor deze formule.

Het NCM wil meer geregelde contacten onderhouden met verwante organisaties in het buitenland, zoals de Vlaamse Contactcommissie Monumentenbescherming, maar ook met instanties als de Raad van Europa, Europese Unie en UNESCO, bij voorbeeld om onze aangesloten organisaties de weg te kunnen wijzen.

Internationale contacten kunnen zeer inspirerend zijn en ons op nieuwe ideeën brengen. Zo is het NCM betrokken bij het Europese project 'Scholen adopteren monumenten'. In Amsterdam hebben dit jaar twee scholen een monument geadopteerd, waaraan zij vervolgens lessen in allerlei vakken kunnen ophangen. Het streven is dat volgend jaar meer scholen zullen volgen. Wat het NCM betreft hoeft het project niet tot Amsterdam beperkt te blijven.

Niet alleen Zwolle kijkt verder dan de landsgrenzen. Vele gemeenten zijn in het verleden stedenbanden aangegaan, aanvankelijk met gemeenten in de ons omringende landen, vervolgens met ontwikkelingslanden en de laatste jaren vooral in Oost-Europa. Bijna de helft van de Nederlandse gemeenten heeft een band met Oost-Europa. Onderzoek dat onlangs door het NCM is verricht, heeft uitgewe-

zen dat nog slechts sporadisch van samenwerking op het gebied van de monumentenzorg sprake is. In veel gevallen is dat in het kader van de Open Monumentendag.

Samenwerking van particuliere organisaties met collega's in Oost-Europa stuit vaak op het probleem dat daar nog niet veel vergelijkbare organisaties bestaan. De Vereniging Vrienden der Geldersche Kasteelen ervaart dat bijvoorbeeld bij de voorbereiding voor de Wereldconferentie van National Trusts die dit jaar in Nederland zal worden gehouden.

Regelmatig wordt een beroep op het NCM gedaan in die landen te adviseren over de wijze waarop het maatschappelijk draagvlak voor de monumentenzorg kan worden vergroot, met name door activiteiten van particuliere organisaties.

Vanochtend zult u uitgebreid worden ingelicht over de ervaringen van particuliere organisaties en van gemeenten met internationale samenwerking op het gebied van de monumentenzorg. Dat brengt mij op de inlei-

ders van vandaag:

Als eerste zal voor u spreken de Commissaris der Koningin in Groningen, de heer Vonhoff. Behalve collega is de heer Vonhoff ook mijn voorganger. Hij was van 1973 tot 1982 voorzitter van de Stichting NCM, en is voor de trouwe bezoekers onder u, en dat zijn er velen constateren wij elk jaar met vreugde, geen onbekende. De heer Vonhoff is van huis uit historicus en zal vanuit die hoedanigheid dan ook zijn licht laten schijnen over de historische banden tussen steden en landen.

Een internationaal thema vereist natuurlijk ook een buitenlandse invalshoek. Wij zijn blij wederom een vrouw achter het spreekgestoelte te mogen zien. Mevrouw d'Ancona was vorig jaar in Dordrecht de eerste. Thans verwelkomen wij mevrouw Selfslagh, die jarenlang heeft gewerkt als beleidsmedewerker voor het historisch erfgoed bij de Europese Unie. Zij zal u informeren over de gevolgen van het Verdrag van Maastricht voor het cultuurbeleid en u invoeren in de veelheid aan

mogelijkheden voor projecten en fondsen welke in Brussel en Straatsburg bestaan.

Ook de heer Van Nispen tot Sevenaer is zeker voor een groot aantal van u geen onbekende. Tot 1991 was hij directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in Nederland. Daarna sloeg hij zijn vleugels uit over de landsgrenzen. Tot voor kort was hij directeur op het internationaal secretariaat van ICOMOS in Parijs en daardoor betrokken bij de zorg voor het cultureel erfgoed in de hele wereld. Hoewel hij nog steeds betrokken is bij een aantal ICOMOS projecten is hij inmiddels in ander internationaal verband actief geworden. Sinds kort is hij ook directeur-generaal van de Unie van Europese organisaties voor historische landhuizen.

De laatste spreker vanochtend is de heer Zelissen, burgemeester van de vesting-stad Grave aan de Maas. Hij spreekt in zijn hoedanigheid van voorzitter van de Landekring Polen, waarin de 120 gemeenten zijn verenigd die een samenwerkingsverband hebben met een Poolse gemeente. Hij zal echter in zijn betoog ook de andere voormalige Oostbloklanden betrekken.

Voordat ik nu de sprekers aan het woord laat wil ik nog een actueel punt aanroeren:

Op de studiedag vorig jaar in Dordrecht is het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg gepresenteerd. We worden echter geconfronteerd met een teleurstellend gebrek aan besluitvorming: we zijn inmiddels een jaar verder en er is nog niets gebeurd.

Dat Strategisch Plan is tot stand gekomen in eendrachtige samenwerking met de gehele monumentenwereld en de drie overheden. Het is dan ook een goed gefundeerd plan dat gebaseerd is op uitvoerig onderzoek en cijfermateriaal. De belangrijkste constatering is dat er weliswaar veel monumenten gerestaureerd zijn in ons land maar dat er ook nog steeds een behoorlijke achterstand is. Een achterstand die bovendien alleen maar groter wordt. Het absurde is dat de komende jaren het aantal rijksmonumenten met ruim een derde zal worden uitgebreid zonder dat er ruimere middelen beschikbaar komen. Bovendien zijn er talloze knelpunten, waarvoor het Strategisch Plan overigens oplossingen biedt. En tegenover een tijdelijk hogere financiële inspanning die het Strategisch Plan vraagt, staat ten eerste een hoog rendement en ten tweede het aantrekkelijk perspectief dat de monumenten in de toekomst met veel minder geld dan nu in stand gehouden kunnen worden. Het belang van goed onderhoud wordt

daarmee tevens onderschreven. Bovendien is wat in het Strategisch Plan gevraagd wordt voor de komende tien jaar feitelijk niet meer dan een geïndexeerde terugkeer naar het niveau van 1980.

De Tweede Kamer vroeg staatssecretaris Nuis een begin te maken met het uitvoeren van het Strategisch plan. Opvallend was de brede steun in de Kamer: niet alleen van de cultuurspecialisten. Bovendien onderschreef minister Zalm in het parlement de gunstige economische perspectieven en minister Melkert was positief over de effecten op de werkgelegenheid. Zij verwachten echter wel een eerste gebaar van de staatssecretaris voor cultuur. Die heeft echter tot nog toe niet veel meer dan vijf miljoen in het vooruitzicht gesteld, terwijl toch overtuigend is aangetoond dat het om een orde van grootte van 130 á 140 miljoen per jaar moet gaan. Het is moeilijk te begrijpen dat de heer Nuis zich door de op tafel liggende plannen, ook al zijn ze van een voorganger, niet méér laat inspireren.

In mei 1992 hebben we de noodklok geluid; dat heeft geleid tot het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg. Thans is het echter wederom nodig om een geluid te laten horen. Eén op de drie monumenten verkeert nog steeds in gevaar. Het wordt hoog tijd om weer aan de bel te trekken. U zult daarover binnenkort meer van ons horen.

Dames en heren,

Het belang van een goede zorg voor het culturele erfgoed geldt natuurlijk niet alleen ons land. In een Europa zonder grenzen dient de culturele diversiteit zoveel mogelijk bewaard te blijven. Uitwisseling van ervaring en samenwerking van gemeenten en particuliere organisaties met partners in het buitenland werkt verrijkend.

Ik hoop dat dat ook voor deze dag geldt!

Historische banden tussen steden en landen

**H.J.L.
Vonhoff,
Commissaris van de
Koningin in
de provincie
Groningen**

Mijnheer de Burgemeester,
Mijnheer de Voorzitter,
dames en heren,

Hebt u uw kopje koffie genoten? Ongetwijfeld is het zo geweest dat de gulheid van de gemeente Zwolle ertoe heeft bijgedragen dat u daar ook een koekje bij heeft aangetroffen en ik hoop dat het staande nuttigen niet te veel problemen leverde met het hanteren van het schoteltje en het lepeltje. Dat is altijd moeilijk, vooral als je daar nog

een klontje suiker bij moet doen. U vraagt zich nu af of het inderdaad niet terecht is geweest dat u de oud-voorzitter geruime tijd geleden heeft vervangen.

Desondanks, dames en heren, zijn we hier voor wat betreft het thema van vandaag al aardig op weg naar de kern van waar wij ons mee moeten bezig houden. Nederland is een, in zijn taalgebruik, merkwaardige mengeling van zelfoverschatting en tegelijkertijd een land van kleinschaligheid, en zo spreken wij in diminutieven. Een aanduiding zo als ik daar even gaf, zou in geen enkele taal op deze manier met een zo logisch gebruik van verkleinwoorden mogelijk zijn. Wij zijn een land van kleinschaligheid, wij zijn een land dat daarvoor wordt gekenmerkt door grote variaties. Wij zijn een land waarvan de dichter Frederik van Eeden op veel sierlijker wijze dan ik kan doen de essentie weergeeft in het gedicht "Holland". Daarin worden ons een aantal van de elementen die kenmerkend zijn helder voor ogen gesteld. Daar begint het mee. Wij zullen ons eerst rekenschap moeten geven van onszelf voordat wij met vrucht kunnen spreken over datgene wat er internationaal te doen is.

Holland.

*Mijn Land, mijn Land, hoe blinken spiegelklaar
u vlieten in de riet-bewassen zomen
stil glijdt het bruine scheepszeil langs de bomen
kalm ligt het vredige gehuchtje daar*

*met torenspitsje en molentje te dromen
breed overwelfd door blanke wolken-schaar
die statig aandrijft uit de kimmen, waar
het zeeruim wacht op de altijd gaande stromen.*

*Mijn land van weide en rustloos windelied
gij hebt de pracht van Arno's bloemen niet,
en niet de grootsheid van Ravenna's wouden*

*mijn land, toch deed gij mij, als Hem, verstaan
wat in 't vergankelijk niet kan vergaan,
wat ons van 't aardse leven voegt te onthouden.*

Wij vinden in dit gedicht van Van Eeden een aantal van die elementen die tegenstellingen zijn: de kleinheid, de kleinschaligheid, maar ook de grootsheid en de ruimte en de verbindingen die er over het water worden gelegd. Dat is heel kenmerkend geworden voor de activiteiten in dit gebied, aanvankelijk van buiten naar binnen gericht en die daarna als onze activiteiten zijn omgedraaid naar buiten toe.

Kleinschaligheid, variëteit, individualisme als sterke karaktertrek en daarnaast een onbedaarlijke behoefte tot nivellering....ook dat hebben wij nog steeds, het maaiveld is ons gemiddeld meetniveau, maar ook het water, niet als scheidslijn, maar als verbindingsweg. Hier in Zwolle denken we aan de Hanzesteden, de verbindingen met Deventer. Maar elders is eveneens zo dat onze ligging aan en de bepaling door het water geleid heeft tot intensieve contacten van overzee en naar overzee. Water scheidt niet, maar verbindt. Moerassen, bergen, dichtbeboste gebieden, dat zijn de werkelijke scheidingselementen. Zo is het Soniënwoud vanzelf de grens geworden tussen het Romaans en Germaans taalgebied en dat is

nog steeds speurbaar, zoals onze Belgische gasten zich bijzonder goed bewust zijn.

Verbindingen over het water zijn de oudste in ons continent. Ons gebied ligt in een uitloek als we naar die oudste handelswegen kijken, maar ontwikkelt zich tot een tussengebied, een draaipunt voor het verkeer.

Ik herhaal, aanvankelijk is de stroom naar ons toe. In het prehistorische Europa zijn de contacten vanuit het Middellandse Zeegebied naar het Noorden via Rhône en Seine naar Engeland en dan via het Engelse gebied stroomopwaarts de Rijn op en over de IJssel naar het Flevegebied en verder naar het Baltisch gebied. Een andere route benut de Maas om ons gebied te bereiken. Het is begrijpelijk als wat later in de tijd de belangrijke impuls die de kerstening heeft betekend niet vanuit het zuiden en over land maar vanaf het westen en over zee uit Ierland tot ons is gekomen.

Centrale ligging van dit gebied, die leidt ertoe dat daardoor de IJsselsteden, de Hanzesteden, de Zuid-Nederlandse, en later de Noord-Nederlandse steden, de stapelplaatsen worden voor goederen uit alle windstreken. De moedercommercie, de handel naar het Oostzeegebied, speelt daarbij een grote rol en de verbinding, het inspirerend ontvangen van mensen en goederen van elders vindt zelfs in onze industriële vormgeving duidelijk zijn weerslag. De trafiek, het verbeteren van grondstoffen naar halffabrikaten, van halffabrikaten naar produkten, dat is een eigen vorm van industrie. Het molentje van Frederik van Eeden, alleen al in de Zaanstreek draaiden er meer dan duizend, voor de bewerking van hout, graanprodukten, cacao, rijst. En elders was het niet anders.

De daarmee verbonden handelscontacten naar andere streken leiden tot de noodzaak om zich daar te vestigen. Intensief doorvoerkeer, intensieve handelsactiviteiten leiden tot kleine volksvestigingen, tot kleine factorijen. Noodzakelijk om, te komen tot de bescherming van handelswegen, het bemoeilijken van concurrentie en tot het scheppen van een wat vertrouwde omgeving door eigen huisvesting.

Die sporen vinden wij verspreid over de hele wereld. Onze gevarieerdheid vinden wij weerspiegeld in uiteenlopende delen van de wereld: in Baltisch gebied, in Scandinavië, in de beide Amerika's, in Afrika en in Azië.

De omvang is veelal beperkt. De contacten waren niet zelden levendig, maar niet met geweldig grote aantallen mensen. Vaak aan de rand op beperkte schaal, maar economisch en

cultureel van grote betekenis. De vestingbouw bijvoorbeeld. Het is aardig dat aan dat soort elementen van bouwkunst behorende tot de Nederlandse cultuur in het buitenland wat meer aandacht wordt besteed. Wij hebben bijvoorbeeld in de Scandinavische wereld, om bij het Hanzegebied te blijven, een buitengewoon grote invloed gehad in de vestingbouw. Ik ontleen dat aan een artikel van Juliët Roding in het werk 'Vesting', een uitgave van de stichting Menno van Coehoorn. Wij zien hoe tussen 1600 en 1650 door Nederlandse handwerkslieden gebouwd werd aan vestingen in het Scandinavische. De onderzoeker stuit op een inderdaad indrukwekkende rij van plaatsen waar men zich met die vestingen heeft beziggehouden. Dat gebeurde onder meer rond Oslo, Frederikstad, Göteborg, Kalmar, Kristianstad, Kristianhavn, Frederica en Glückstad. Stuk voor stuk betekenisvolle vestingwerken. Dat is niet allemaal behouden, helaas niet, maar er zijn toch nog hier en daar de duidelijke sporen van terug te vinden. Die reeks van forten en fortificaties vindt zijn boeiende pendant in datgene wat, aan de andere zijde van de evenaar, bijvoorbeeld in Zuid-Afrika tot stand kwam. Wie in Kaapstad loopt, vindt het oude fort uit de tijd van Jan van Riebeeck, dat daar met grote zorg wordt onderhouden en een geliefkoosd trefpunt is, die loopt op bolwerken die nog de vertrouwde namen hebben als Breda en Leerdam, omdat de bolwerken daar de namen dragen van steden die verbonden zijn met het Oranjehuis. Gaat de onderzoeker verder op stap, dan zou hij nog naar de sporen moeten zoeken van forten met de namen als Keert de Koe, Houdt den Bul en Tranenburg. Allemaal forten die zich in Zuid-Afrika bevonden hebben.

Forten, waterstaatswerken, molens, woningen, dat zijn de monumenten die bepalend zijn voor onze contacten met bijna alle windstreken. Wie daarheen komt, vindt ze nog vaak en herkent ze ook als merktekens van een zeer verspreide Nederlandse cultuur. Wij zijn geneigd om ons op onze eigen omgeving sterk te concentreren. Vooral tellen de problemen die wij hier en in onze eigen delta ondervinden met het onderhouden van ons monumentenbestand. Juist omdat dat monumentenbestand de kleinschaligheid en de variatie heeft die ik u probeerde te beschrijven, is het aantal groot zodat wij ons voor een grote taak gesteld zien. Bovendien vinden wij in ons eigen gebied nog allerlei nieuwe soorten monumenten zoals van industrie en techniek en wij ontdekken allerlei bouwwerken die onze aandacht verdie-

nen. Zo neemt het vele nog in aandacht toe. Terecht. Daardoor wordt de financiële problematiek niet eenvoudiger. Er is voor een kabinet heel wat aan te doen. Dat is niet alleen een kwestie van geld, het is vooral een kwestie van interesse. Aandacht werkt inspirerend, vooral in een sector waar de particuliere inspanningen groot zijn. Dit alles moge waar zijn, het mag ons niet weerhouden om te kijken naar wat er buiten onze grenzen moet gebeuren. Dat past in onze tijd. Ik denk dat wij in een wereld leven die zijn grenzen meer openstelt en internationaal is georiënteerd, waarbij onze culturele eigenheid wat meer onder druk komt te staan. Daar hoeven wij niet bevreesd voor te zijn. Die cultuur is, naar mijn vaste oordeel, zo goed gefundeerd en hecht, dat die tegen een stootje zal kunnen. Het is dan wel zaak om niet tijdelijk af te wachten wat van buitenaf tot ons komt. Van binnenuit dient onze cultuur te worden versterkt. Het handhaven van ons eigen groot cultureel goed is niet meer een zaak van binnen de eigen grenzen teruggetrokken leven.

In een liefdesgedicht van Greshoff dichtte hij ooit:

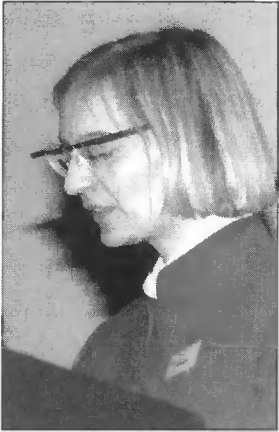
*Sluit voorzichtig uwe deuren
met een grendel en een slot
binnen kan ons niets gebeuren
in ons stil beknopt genot*

Dat klinkt lief, maar zo is het niet meer. Geen misverstand, ik bepleit geen culturele expansie of culturele agressie, maar ik denk wel dat het buitengewoon goed is om ons nationaal erfgoed in die veranderde wereld ook internationaal te manifesteren. Wat hier waardevol is, is het ook buiten onze grenzen, in andere continenten. Men hoeft er alleen maar de atlassen van de oude hollandse kartografen, het is niet toevallig dat die een zo belangrijke rol gespeeld hebben in onze culturele geschiedenis, er maar op na te kijken om te zien waar de culturele invloed zich heeft gemanifesteerd. Wie dat beeld uit de historische atlas, legt op actuele kaarten kan er niet aan ontkomen om te constateren dat die culturele erfgoederen zich heel vaak bevinden in die gebieden die nu beneden de armoedegrens liggen. In die landen is men lang niet toe aan monumentenzorg. In die landen heeft men misschien soms emotionele moeilijkheden met sommige van die restanten uit een koloniaal verleden. Tot ze daar emotioneel overheen groeien en dan treuren om wat er verloren is gegaan. Het zou niet ver-

keerd zijn in het kader van een wederzijds verdedigen van dat culturele erfgoed om na te gaan of dat ook niet een zinnig onderdeel is van ontwikkelingssamenwerking. Veelal denk ik veel zinniger dan het met grote hoeveelheden geld verstoren van marktverhoudingen of sociale verbanden. Ik denk dat geld op die wijze aangewend meerdere doelen dient. In de eerste plaats en daar gaat het bij ontwikkelingssamenwerking om, ter stimulering van activiteiten ter plaatse en verbetering van het leefmilieu want daar zal de aanpak van monumenten precies als hier leiden tot het genereren van aanvullende activiteiten in de omgeving en ook passend in die omgeving en in de tweede plaats kan het helpen om de Nederlandse cultuur in de wijde wereld te ondersteunen. Dat is een legitiem onderdeel van nationale politiek.

Wij hebben ons over de wereld verspreid via de handelswegen, die ik in grove lijnen, maar dat kan niet anders, bij een gelegenheid als deze hebt geschetst. Wij hebben over de hele wereld een groot aantal schitterende bouwkundige monumenten achtergelaten. Schitterend omdat ze passen in die omgeving daar en heel functioneel zijn geweest. Het zou goed zijn om daar aandacht aan te besteden. Het zou onze monumentenzorg een extra dimensie geven. Het zou aansluiten bij datgene wat de burgemeester ook aangegeven heeft over de groeiende internationale belangstelling en de betekenis die men aan de bouwkunst hecht. Het zou, kortom, daarom gewenst zijn die van ons monumentaal beleid sterker te ontwikkelen. Zou dat niet een goede gedachte zijn om verder te overwegen in de komende minuten als wij gaan genieten van ons kopje koffie met ons koekje en een klontje en voorzichtig manipuleren met ons schoteltje en lepeltje.

Europese projecten en fondsen

Mevrouw ir. B.A.P.G.M. Selfslagh, voormalig beleidsmedewerker voor het historisch erfgoed bij de Europese Commissie

Europese samenwerking op het gebied van monumentenzorg roept bij vele projectverantwoordelijken de vraag op welke Europese fondsen en financieringsvormen er mogelijk zijn. Gaat het om specifieke monumentenzorgprogramma's? Bij wie kan men voor informatie terecht? Hoe kan men aan deze programma's deelnemen?

Andere vragen die vaak gesteld worden zijn: Wat is het verschil tussen de Europese instellingen

zoals de Raad van Europa enerzijds, en de Europese Gemeenschap anderzijds, en hoe gebeurt hun taakafbakening? Zal de Europese Gemeenschap de wetgeving op de monumentenzorg in Europa harmoniseren? Gaat zij specifieke richtlijnen uitvaardigen die betrekking hebben op het culturele erfgoed?

De Europese fondsen en het wetgevende werk op Europees niveau genieten doorgaans de grootste belangstelling. Maar vooraleer hier nader op in te gaan, en eventueel een aantal praktische adviezen te verstrekken aan degenen die op zoek zijn naar financieringsmogelijkheden voor hun project, zal ik enkele hoofdkenmerken van de Raad van Europa en de Europese Gemeenschap op schematische wijze bespreken en meteen ook toelichten wat men in deze instellingen onder internationale samenwerking op het gebied van monumentenzorg verstaat.

Zowel de Raad van Europa als de Europese Gemeenschap werden opgericht in de naoorlogse periode met de bedoeling een zekere vorm van Europese integratie te bevorderen, doch hun instellingen, bevoegdheden, werkwijzen en budget zijn totaal verschillend.

De bevoegdheden van de Raad van Europa situeren zich op het vlak van belangrijke maatschappelijke problemen, zoals de rechten van de mens, de sociale vraagstukken, gezondheid, milieu, opleiding, media, cultuur, jeugd

enz. De bevoegdheden van de Europese Gemeenschap overlappen deze ten dele, maar omvatten daarenboven een aantal erg belangrijke economische werkdomeinen waar de Raad van Europa niet actief is.

De Raad van Europa werkt intergouvernementeel. De Europese Gemeenschap wordt gekenmerkt door haar supranationaal karakter: vele van haar acties hebben dan ook een meer bindend karakter en worden in elk geval als zodanig ervaren.

De Raad van Europa telt vandaag 33 lidstaten; de Europese Gemeenschap telt er 'slechts' 15. Vanzelfsprekend besteedt de Raad van Europa dan ook extra aandacht aan de nieuwe lidstaten uit Midden- en Oost-Europa en zijn vele van haar activiteiten gericht op de behoeften van deze landen.

De bijbel van de Raad van Europa voor alles wat betrekking heeft met cultuur, opleiding, media en erfgoed is de culturele conventie die in 1954 werd afgesloten. De 43 Staten die deze conventie hebben ondertekend, volgen de activiteiten op het vlak van het erfgoed van zeer nabij, temeer daar de Raad van Europa in dit domein een voortrekkersrol heeft gespeeld.

Grote voorbeelden van deze pioniersrol zijn uiteraard de conventies met betrekking tot het onroerend erfgoed en de archeologie, beter bekend als resp. de conventies van Granada en Malta. Deze conventies zijn mijlpalen in de geschiedenis van de monumentenzorg, in die zin dat aan hun voorbereiding er een denkoefening met een werkelijke Europese dimensie heeft plaatsgevonden. Bovendien hebben zij er in belangrijke mate toe bijgedragen de wetgevingen van verschillende landen inhoudelijk steeds meer naar elkaar te laten toevoegen, ondanks het (volledig terechte) behoud van lokale verschillen en tradities.

De Raad van Europa heeft eveneens een grote bijdrage verleend aan de evolutie van het begrip monument, begrip dat in de laatste jaren verruimd werd om vandaag bijvoorbeeld

ook de industriële archeologie en de monumenten van de 20e eeuw te omvatten. Tenslotte besteedt zij reeds jaren aandacht aan een aantal thema's van de monumentenzorg die voor alle landen bijzonder relevant zijn, zoals bijvoorbeeld geïntegreerde monumentenzorg, opleiding van ambachtsslui en financieringsmechanismen voor de monumentenzorg.

Traditiegetrouw situeerden de activiteiten van de Raad van Europa zich dus op het vlak van het gebouwde erfgoed. Maar sinds enkele jaren besteedt zij ook ruim aandacht aan cultuurhistorische landschappen en het roerend erfgoed; dit laatste wellicht onder druk van Midden- en Oost-Europa waar er grote problemen met illegale kunsthandel en export zijn ontstaan.

Door toenemende verschijnselen van xenofobie en onverdraagzaamheid in Europa, die zich in een aantal streken onder meer vertalen in een stelselmatige vernieling van elkaars erfgoed, zijn er een aantal pogingen ondernomen om één van de belangrijkste opdrachten van de Raad van Europa, m.n. het verdedigen van de rechten van de mens, ook te vertalen naar de andere activiteitenprogramma's. Naar cultuur en erfgoed betekent dit concreet dat men het recht op cultuur, het recht op erfgoed en geschiedenis, zou erkennen als nieuwe basisrechten van de mens. Maar voorlopig gaat het nog om een aantal ideeën waarvan de haalbaarheid wordt onderzocht.

Voor 1995 kan het programma 'cultureel erfgoed' uitgesplitst worden in 4 hoofdactiviteiten:

- Beleidsvragen met betrekking tot de monumentenzorg:

Hier wordt het denkwerk verricht en het uitwisselen van goede ideeën gestimuleerd. Een geëigend kader hiervoor zijn de werkgroepen die kunnen leiden tot het formuleren van aanbevelingen of conventies.

- Technische bijstand:

De meest klassieke vorm van technische bijstand die de Raad van Europa verleent, is het sturen van een team van deskundigen om aanbevelingen te formuleren voor een bepaald conserveringsprobleem van een monument of landschap. Om tegemoet te komen aan een aantal specifieke modellen van landen uit Midden- en Oost-Europa worden er speciaal voor hen technische seminaries over bijvoorbeeld wetgeving, documentatietechnieken en financieringsvormen georganiseerd.

- Opleidingen en ambachten:

De bedoeling van de Raad van Europa is het

opbouwen van een heus netwerk in dit domein. Het belangrijkste instrument hiertoe zal de voormalige Stichting Pro Venetia Viva zijn, die geherstructureerd wordt tot een Europese Stichting voor Ambachten en Beroepen die het erfgoed in stand houden. Deze activiteit wordt ondersteund door een tijdschrift 'Crafts and Heritage' en een bescheiden uitwisselingsprogramma voor beroepsslui. Deze initiatieven verdienen alle aandacht onder meer omdat zij een partnership tussen Nederlandse centra en soortgelijke instituten in Europa mogelijk maken.

- Sensibiliseringsacties naar het publiek toe: Vorig jaar is een grote campagne van start gegaan met als thema 'Het Bronzen Tijdperk' en hier worden een heleboel nevenactiviteiten aan gekoppeld zoals wetenschappelijke colloquia, het werken rond het thema 'archeologie in de stad' enz. Bij dit laatste luik van het programma horen ook de monumenten-klassen en de Europese Monumentendagen, in Nederland welbekend daar het internationale secretariaat gedurende de eerste drie jaren gevestigd was bij het NCM.

Het totale budget dat in 1995 voor deze activiteiten beschikbaar is, bedraagt slechts 4.170.000 FF, dit is ongeveer 630.000 ecu of 1.350.000 FL. Dit beperkte budget heeft uiteraard een onmiddellijke weerslag op de gehanteerde werkmethode. Grote financieringsprogramma's zijn er niet; voorkeur wordt gegeven aan het organiseren van werkvergaderingen en colloquia en uiteraard wordt er, zoals gezegd, een prioriteit verleend aan projecten ten behoeve van Midden- en Oost-Europa.

Ook de Europese Gemeenschap heeft sinds meer dan vijftien jaar activiteiten ontwikkeld op het vlak van monumentenzorg, doch eigenlijk had zij voor het invoegen treden van het Verdrag van de Europese Unie in 1993 hiervoor geen echt mandaat, d.w.z. dat de Verdragen geen melding maakten van cultuur of monumentenzorg.

Met de nieuwe cultuurparagraaf (artikel 128 van het Verdrag van Maastricht) blijven de lidstaten verantwoordelijk voor het uitstippen en uitvoeren van hun beleid terzake, maar nu heeft de Europese Gemeenschap de taak om op Europees niveau een stimulerende rol te spelen en, indien nodig, een aantal activiteiten te ontwikkelen die complementair zijn aan de initiatieven die op lokaal, regionaal of nationaal niveau of door andere organisaties, zoals de Raad van Europa, genomen worden. De trefwoorden zijn stimulerend en com-

plementair. Om te bepalen welke acties in aanmerking kunnen genomen worden op gemeenschappelijk niveau, wordt het subsidiariteitsbeginsel gehanteerd. Hiervan bestaan er ten andere verschillende "definities". Een eerste interpretatie is dat actie dient ondernomen te worden op het laagst mogelijke niveau; volgens een andere interpretatie dient actie ondernomen te worden op het meest efficiënte niveau.

Een andere belangrijke bepaling van de cultuurparagraaf, is dat harmonisatie van de nationale wetgevingen uitgesloten is. Dit is uiteraard een maatregel ter bescherming van de regionale en nationale culturele identiteiten. De Europese Gemeenschap zal dus geen poging ondernemen om de wetgevingen met betrekking tot de monumentenzorg te harmoniseren, maar zij kan wel wetgevingen uitvaardigen in andere domeinen die een rechtstreekse of onrechtstreekse invloed kunnen hebben op het behoud van ons erfgoed.

Het meest klassieke voorbeeld hiervan is de verwezenlijking van de interne markt. De afschaffing van de controles op de goederen aan de binnengrenzen, d.w.z. de grenzen tussen lidstaten, verhoogde immers het gevaar van illegaal transport van kunstwerken van het ene land naar het andere. Om het roerend erfgoed van de lidstaten te beschermen, werd er dan ook een specifieke oplossing uitgewerkt in de vorm van een reglement en een richtlijn. De impact van de Europese regel- en wetgeving is echter niet altijd zo direct waarneembaar. Bepalingen van de landbouwpolitiek kunnen een bedreiging vormen voor het cultuurhistorisch landschap, de landelijke architectuur en nederzettingvormen; bepalingen in verband met mestdumping kunnen de vernietiging veroorzaken van ons bodemarchief en de archeologie.

Om ongewenste effecten voor de cultuur te vermijden, bepaalt het Verdrag dat er in alle werkdomeinen van de Europese Gemeenschap dient rekening gehouden te worden met de culturele dimensie. Een eerste inventaris van de Europese programma's, regel- en wetgeving die een impact hebben op de culturele sector werd hiertoe in 1994 gepubliceerd door EFAH (European Forum for the Arts & Heritage). Doch om het behoud van ons erfgoed voor de toekomst veilig te stellen en er zorg voor te dragen dat nieuwe maatregelen geen negatieve maar, indien mogelijk, positieve effecten hebben op het erfgoed, dient er naar mijn mening een mechanisme uitgedacht te worden dat als 'waakhond' zal optreden. Een

internationale samenwerking op dit gebied tussen de nationale administraties, de verenigingen en internationale organisaties zoals EFAH, ICOMOS, Europa Nostra en de Europese Commissie zijn hiertoe een absolute noodzaak.

Een laatste bedenking bij de cultuurparagraaf van het Verdrag van Maastricht betreft de beslissingsprocedures. Om zo zorgvuldig mogelijk om te springen met de delicate culturele materies werd dit werkdomein voorzien van de moeilijkste en meest ingewikkelde procedure van het Verdrag, met name de medebeslissingsprocedure van de Raad van Ministers en van het Europese Parlement. Bovendien dienen de ministers unaniem hun goedkeuring te hechten aan het voorstel dat op tafel ligt!

Eenmaal haar bevoegdheid voor culturele zaken erkend, diende de Europese Gemeenschap haar taak in de monumentenzorgsector te definiëren en uit te zoeken welke soort activiteiten en projecten ze op zinvolle wijze zou uitwerken en waarom. Projectontwikkelaars zijn altijd op zoek naar financiële middelen om hun projecten te realiseren, maar wat rechtvaardigt nu dat Europese middelen aangewend worden voor de restauratie van een monument? Welke argumenten kunnen aangevoerd worden om te verantwoorden dat de Europese Gemeenschap eerder dan de lokale, regionale of nationale overheden de factuur betalen?

Wanneer we de vergelijking maken met de podiumkunsten, dan blijken er in dit domein een aantal produkties te zijn die tot stand komen door een hechte samenwerking van partners uit meerdere landen; er zijn dus produkties met een Europese dimensie, naast louter nationale produkties, en men zou kunnen stellen dat één van de taken van de Europese Gemeenschap er in zou bestaan deze internationale samenwerking te bevorderen door bijvoorbeeld de toekenning van subsidies. Maar de monumentenzorg wordt juist gekenmerkt door haar onroerend en streekgebonden karakter...

Een mogelijk antwoord zou zijn dat de actie van de Europese Gemeenschap zich enkel zou richten tot het uitzonderlijke erfgoed waarvan het Europese karakter niet kan worden betwist; de Acropolis bijvoorbeeld behoort tot ons aller erfgoed ondanks haar ligging in Athene. Maar is deze stelling wel houdbaar nu dat de definitie van een monument de afgelopen jaren zo een evolutie (revolutie?) gekend heeft en de zorg voor ons erfgoed niet alleen

de meest uitzonderlijke monumenten betreft?

Om deze vragen te onderzoeken en gezien de consensus die binnen de Ministerraad nodig is om nieuwe voorstellen goed te keuren, organiseerde de Europese Commissie in het afgelopen jaar een reeks overlegvergaderingen met alle betrokken partijen: de administraties van de lidstaten, deskundigen en vertegenwoordigers van internationale verenigingen en organisaties. Tenslotte werden de resultaten van dit hele proces tijdens een hearing bekend gemaakt aan alle geïnteresseerden.

De overlegvergaderingen hadden tot doel de behoeften en de prioriteiten van de sector door te lichten en voorstellen voor nieuwe ac-

tiviteiten te analyseren. Deze laatste werden aan een reeks criteria onderworpen opdat ze zouden beantwoorden aan het subsidiariteitsbeginsel. Allereerst dienden de voorstellen gekenmerkt te zijn door hun Europese dimensie en betrekking hebben op thema's of problemen die voor alle lidstaten relevant waren. Het moest ook meteen duidelijk zijn dat een gemeenschappelijke, d.w.z. communautaire, aanpak voordelen bood ten opzichte van een aanpak op nationaal niveau. De voorstellen dienden tegemoet te komen aan reële behoeften én overeen te stemmen met de prioriteiten van de nationale en/of regionale administraties. Tenslotte dienden zij de internationale samenwerking te bevorderen en uiteraard com-

*Een Europees boekje open doen...
(Gotisch huis aan de Melkmarkt te Zwolle)*

plementair te zijn aan initiatieven die reeds op het niveau van de lidstaten of door de andere internationale organisaties worden uitgewerkt.

Het resultaat van deze overlegprocedure is een specifiek programma voor het roerend en het onroerend erfgoed geworden dat de naam "Rafaël" heeft meegekregen en eerst-daags aan het Europees Parlement en aan de Raad van Ministers ter goedkeuring wordt voorgelegd. Zodra dit gebeurd is, zal de Europese Gemeenschap over een instrument beschikken om:

- een eigen bijdrage te leveren aan het behoud van het culturele erfgoed;
- haar diverse initiatieven in dit domein te coördineren;
- de zorg voor ons erfgoed kwalitatief nog te verbeteren door het vergaren en uitwisselen van de know-how in de lidstaten en de ontwikkeling ervan verder te stimuleren;
- de burger een grotere toegang te verlenen tot het erfgoed in zijn Europese dimensie en aldus bij te dragen tot het tot stand komen van een gevoel van samenhang en Europees burgerschap;
- de samenwerking met niet-lidstaten te bevorderen en synergieën te creëren met het werk van de andere internationale organisaties.

Om deze doelstellingen te realiseren, zal het Rafaël programma bijzondere aandacht besteden aan het uitwisselen van informatie en opgedane ervaringen, en de samenwerking in de vorm van netwerken of partnership aanmoedigen. Verder komen in het programma alle aspecten van de zorg voor het erfgoed aan bod: niet alleen het conserveren en restaureren, maar tevens onderzoek, beheer, opleiding en het gebruik van nieuwe technologieën. Een aantal activiteiten zijn specifiek gericht op de beroepslied maar ook het publiek zal aan zijn trekken komen.

Verwacht wordt dat het budget voor het nieuwe programma niet lager zal liggen dan het huidige budget van 8 miljoen ecu (17 miljoen gulden) maar wellicht met de jaren iets zal stijgen. Het is dan ook de bedoeling om niet alleen werkvergaderingen te organiseren maar ook een aantal projecten en test-cases te financieren rond bepaalde thema's. Voorwaarden hiertoe zijn dat de projecten gericht zijn op kennisverwerving, en dus innoverend zijn en een multiplier effect hebben. Het Rafaël programma is dus niet geroepen om de financiering van monumentenzorgprojecten van de lidstaten over te nemen.

In principe zou het nieuwe programma vanaf 1996 in voege moeten treden en de huidige bescheiden initiatieven vervangen. Volledigheidshalve wil ik deze toch nog even vermelden: het betreft de pilootprojecten ter behoud van het architectonische erfgoed, steun aan restauratiewerken van een beperkt aantal uitzonderlijke monumenten, beurzen aan Europese opleidingsinstituten, bijdragen aan colloquia en andere evenementen met een Europese dimensie in het kader van het voormalige Kaleidoscoop programma en een reeks sensibiliseringsacties.

Zoals gezegd zijn er veel werkdomeinen van de Europese Gemeenschap die raakvlakken vertonen met de monumentenzorg en er zijn dan ook even veel programma's die financieringsmogelijkheden bieden. Enkele cijfers om dit te illustreren. Een studie uitgevoerd door Bates & Wacker in 1993, in opdracht van de Commissie, toonde aan dat de Europese Gemeenschap voor de periode van 1989-1993 zo wat 2 miljard 473 miljoen ecu besteedde aan culturele projecten. Dit komt overeen met ongeveer 500 miljoen ecu per jaar of 0,8 % van het jaarlijkse budget van de Europese Gemeenschap:

- Ongeveer 83 % van dit bedrag kwam van de structurele fondsen, die zoals bekend, socio-economische doelstellingen nastreven.
- Ongeveer 10 % was afkomstig van meer algemene programma's, zoals bijvoorbeeld het onderzoeksprogramma.
- Ongeveer 7 % was rechtstreeks afkomstig van de culturele programma's, met inbegrip van de audio-visuele sector. Wanneer men de audio-visuele sector echter niet in aanmerking neemt, dan blijkt dat er slechts 1,8 % of 44 miljoen ecu afkomstig was van de specifieke culturele programma's. Dit komt neer op een gemiddelde van 18,5 miljoen gulden per jaar.

De financiering van culturele projecten moet dus duidelijk niet alleen in de richting van de culturele programma's gezocht worden!

Welke andere programma's komen dan in aanmerking en bij wie kan men om informatie terecht? De beste gids hiertoe is ongetwijfeld "More Bread and Circuses. Who does what for the Arts in Europe?" Het boek is geschreven voor en door de culturele sector en is volledig gewijd aan de mogelijke financieringsvormen voor culturele projecten in Europa. De tweede, herwerkte editie behandelt zowel de activiteiten van de Europese Gemeenschap, de Raad van Europa, Unesco als een aantal stichtingen, met telkens een inleiding over de doelstellin-

gen en werkwijzen van deze instellingen. Er is een wegwijzer, de "Rough Guide", om per project snel de relevante informatie en programma's te identificeren. Verder bevat het boek voor elk fonds of programma een voorbeeld uit de praktijk en uiteraard een heleboel adressen en nuttige tips. Vanuit het Archeologisch Informatiecentrum in Nederland is de vraag gesteld aan de overheid om een handige gids over de Europese fondsen op te stellen. Welnu, de informatie is reeds beschikbaar in het Engels, Duits, en Frans maar misschien kan de administratie wel bereid gevonden worden om een Nederlandse vertaling te financieren?

Andere bronnen van informatie zijn uiteraard het Bureau van de Europese Commissie in Nederland en de betrokken diensten van de Europese Commissie zelf. Ook een aantal Nederlandse ministeries, zoals het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid of het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de Rijksdienst kunnen over sommige programma's toelichting verstrekken.

Hoe kan men deelnemen? In het algemeen dient een onderscheid gemaakt te worden tussen de programma's waarbij de projectverantwoordelijken hun dossier rechtstreeks naar de Europese Commissie kunnen sturen en deze waarbij de lidstaten voorstellen voor projecten indienen. Voor de structurele fondsen bijvoorbeeld neemt men best contact op met de bevoegde nationale ministeries; zij bepalen immers welke projecten in aanmerking komen en welke niet.

Elk programma heeft zeer specifieke regels voor deelname die strikt in acht dienen genomen te worden. Kijk eerst en vooral goed na of uw project wel overeenstemt met de objectieven van het programma maar laat u niet onmiddellijk afschrikken indien de woorden cultuur of erfgoed niet expliciet in het programma worden vermeld. Reken er ook niet op dat de ambtenaren het project wel naar een ander dienst zullen sturen die meer bevoegd is voor dat soort aanvragen. Informeer steeds naar de laatste deelnamevoorwaarden: deze kunnen immers van jaar tot jaar wijzigen. Volg alle aanwijzingen nauwkeurig op: aantal formulieren, fotokopieën, juiste adres, enz.

Ook de selectiecriteria wisselen doorgaans per programma. Het verdient daarom aanbeveling informatie in te winnen over projecten die reeds een financiële bijdrage verworven hebben in het kader van het beoogde programma. Drie kenmerken kan men echter in alle programma's terugvinden: de subsidiari-

teit, het vernieuwend karakter van de projecten en tenslotte de verspreiding van de opgedane ervaring bij andere belangstellenden in Europa.

Verzorg de presentatie van de aanvraag: deze dient precies, volledig maar ook beknopt te zijn. Maak indien mogelijk gebruik van visuele voorstellingen (foto's, plannen, diagrammen, enz.) om de hoofdkenmerken van het project weer te geven. Denk hierbij aan de buitenlandse deskundigen die de aanvraag ter hand gaan nemen en het zullen beoordelen.

Besteed extra aandacht aan de begroting en het budget van het project. Algemeen gesproken wordt een project nooit voor 100 % gefinancierd door de Europese Gemeenschap: bijkomende fondsen afkomstig van lokale of nationale bronnen zijn noodzakelijk. Bij de structurele fondsen ligt de bijdrage van de Commissie iets hoger, doch in vele programma's is ze beperkt tot een 20 á 25 % van de totale kosten van het project en wordt er doorgaans een maximum bedrag in ecu aangegeven. Vraag nooit meer dan de aangegeven maxima. Vergis u ook niet bij de omrekening in ecus.

Telefoneer of schrijf nooit naar een administratie zonder de juiste gegevens bij de hand te hebben: contactpersoon, adres, en vooral referentienummer van het project. Bedenk dat sommige programma's meer dan duizend aanvragen te verwerken krijgen. En tenslotte, neem nooit financiële risico's voor de definitieve ondertekening van het contract.

Tot slot van deze inleiding over de Europese fondsen, – projecten en – samenwerking dient de vraag gesteld te worden hoe we die Europese samenwerking wensen uit te bouwen. Dient deze beperkt te worden tot een aantal lidstaten, "Fortress Europe" zoals sommigen het uitdrukken? Of integendeel, kan men de kans aangrijpen om verder over de grenzen heen te kijken? Andere sprekers zullen hierop uitvoeriger ingaan, maar het lijkt mij belangrijk aan te kaarten dat het onderwerp bijvoorbeeld ter sprake is gekomen bij de voorbereiding van het Rafaël programma. In principe zal dit programma samenwerkingsprojecten met niet-lidstaten en landen waarmee we historische bindingen hebben, mogelijk maken. Doch ook deze evolutie zal op de voet moeten worden gevolgd en men zal er ook zeer nauwkeurig op moeten toezien activiteiten te ontwikkelen op basis van een wederzijdse samenwerking, d.w.z. die verrijkend zijn voor alle partijen.

Internationale samenwerking van particuliere organisaties

Geachte Voorzitter,
Dames en Heren,

Voor de uitnodiging deel te nemen aan deze Monumentenstudiedag ben ik het NCM zeer erkentelijk. Het is weliswaar overwegend een bijeenkomst van de 'eigen parochie' en de, laat ik zeggen 'studie resultaten', zijn veelal van te voren voorspelbaar, maar toch, het is een goede graadmeter voor wat bij het monumentenzorg-establishment blijkbaar aandacht verdient. Dat is voor deze

studiedag dus 'internationale samenwerking'. Mij is gevraagd daarbij de samenwerking van particuliere organisaties te belichten.

Zonder euforie, wil ik wel in alle duidelijkheid stellen dat ik samenwerking over de grenzen, hoe lastig ook, niet alleen wenselijk en nuttig, maar op het gebied van cultureel erfgoed een absolute 'must' vind!

Zonder euforie, want er zijn nogal wat beperkende realiteiten. Een beperkende realiteit is dat het werk over de grenzen tijd en geld vraagt; tijd, vanwege afstanden, maar vooral vanwege continuïteit, ook al noodzakelijk voor het begrijpen en omgaan met de grote variaties in 's-lands wijzen en eren'.

Bijvoorbeeld de mediterrane en Aziatische vergadercultuur is duidelijk verschillend van de Noordatlantische. Zo vraagt het ook enige tijd om de machinaties achter agenda vaststellingen in de gaten te hebben waar soms de volgorde van punten sterk bepaald wordt door het inbouwen van lobbytijd tussen partijen i.v.m. het manipuleren van gezichtsverlies etc.

Behalve tijd en continuïteit vraagt samenwerking over de grenzen geld, geld voor vertaal- en reiskosten, waar, als het om een Europees treffen gaat, moeilijk op nationaal niveau financiële bijdragen voor te vinden zijn.

Ondanks die beperkingen bestaat het, die samenwerking! In ruime mate !!! Ook door

particuliere organisaties. In te ruime mate? Net voldoende? Efficiënt? Effectief?

Verwacht u van mij geen uitsluitsel op deze vragen. Het enige wat ik kan doen, is wat persoonlijke opvattingen presenteren.

Nu wil ik bekennen dat het ordenen van die persoonlijke opvattingen mij niet is meegevallen, want zelfs bij beperking tot samenwerking over de grenzen *binnen Europa*, presenteert zich al een scala aan meningen over wat dat Europa is of zou moeten zijn, wie, qua gouvernementele instituten, en ook wie binnen dergelijke instituten, zich persé wel en persé niet met wat zou moeten resp. mogen bemoeien. Monumentenzorg betreft niet alleen het directoraat X, dat van cultuur binnen de Europese Unie, maar ook de directoraten die zich bezighouden met financiën, landinrichting, economie, toerisme etc. met name directoraten XI en VI en andere?

Hoeveel loketten moeten er zijn en hoeveel zijn er? Wat te verstaan onder subsidiariteit? Dit lijkt meer te slaan op verhoudingen tussen overheden dan op verhoudingen tussen overheden en non-gouvernementele particuliere organisaties. Moet er bij de Inter-gouvernementele discussie in 1996 over het vervolg van het Europese verdrag nu wel of niet expliciete uitwerking gegeven worden aan de aanzet, gegeven in het verdrag van Maastricht?

Op al deze punten bestaan tal van tegenstrijdige meningen.

Bovendien is het aantal landelijke monumentenzorg organisaties dat al op internationaal niveau samenwerkt legio. Bedenk daarbij dat het aantal Europese federaties, organisaties, platforms per kwartaal lijkt te groeien. Hierdoor kan het dan ook gebeuren dat de overheden minder reageren op wat er in de monumentenzorg wereld leeft en zelf met ideeën aankomen waar het veld dan weer veel te laat achter komt of ongeïnteresseerd op reageert.

Nu is er een troost: de Raad van Europa

**Jhr. ir.
L.L.M. van
Nispen tot
Sevenaer,
directeur-
generaal
van de
Union of
European
Historic
Houses
Associations**

heeft ook geen vrede met die tombola en dat gemis aan inzicht hoe het veld in elkaar zit en beraadt zich of, bij gelegenheid van het 50-jarig bestaan, een grondige bezinning hierover niet moet worden geëntameerd. De Directie voor 'l'Enseignement de la culture et du sport' is hier al aan begonnen.

Het is dan ook opportuun dat het particuliere monumentenzorgveld zich al een duidelijk beeld heeft gevormd over wat het heeft en wat het wil.

Wat er is of zou moeten zijn, zou getypeerd kunnen worden naar de volgende modellen, en helaas ontkom ik niet aan een saaie opsomming die nogal wat van uw inbeeldend vermogen vraagt.

1. Europese *categorale* organisaties met nationale *categorale* organisaties als leden; hiervan bestaan er velen;
2. Europese *generale* organisatie met Europese *categorale* organisaties zoals zojuist beschreven, als lid. Dat bestaat niet ofschoon Europa Nostra een aanzet heeft gegeven om tot zo'n soort groepering te komen;
3. Europese *generale* organisatie met nationale *generale* koepels (zoals het NCM) als leden; dit bestaat niet, zover ik weet;
4. Europese *generale* organisaties met *individuele* leden; naar mijn weten bestaan die niet;
5. Europese *categorale* organisaties met *individuele* leden; hiervan bestaan, vooral in het artisanaat, enige.

Ik herhaal dit nog eens en noem per model enkele voorbeelden van organisaties, als ik die ken, en een resultaat.

De eerste: Europese *categorale* organisaties met nationale *categorale* organisaties als leden.

Er bestaan er velen, te veel om nu op te noemen. Enkele voorbeelden, waarvan sommigen overigens ook mondiaal werken: International Fortress Council (IFC), The International Molinological Society, European Heritage Days, European Forum of Heritage Associations, Union of European Historic Houses Associations enz. enz. Ik kan doorgaan tot mijn spreektijd om is, maar neemt u van mij aan dat voor elk monumentenzorg gebied er een koepelorganisatie is. De doelstellingen komen, behoudens de aanduiding van de categorie, sterk overeen.

Een aparte positie neemt daarbij in de Union of Historic Houses Associations, onder het Nederlandse voorzitterschap van de heer Kamerlingh Onnes, die als enige de eigenaren bundelt, eigenaren van private, krachtens monumentenwetten beschermde historische Huisen en Buitenplaatsen met hun parken, cul-

tuurlandschap en roerende kunstschaten, kortom 30% van het Europese erfgoed waar alle non-gouvernementele en gouvernementele organisaties zich terecht druk over maken. 30% moeilijk voor het nageslacht te behouden essentieel erfgoed.

Dat dat kan, blijkt uit de Nederlandse situatie waar een goed werkende Public Private Partnership is ontwikkeld.

De Unie – en omdat ik in het programma ook ben aangekondigd in mijn hoedanigheid bij de Unie is het logisch dat ik dit onderdeel enigszins uitwerk – de Unie heeft met uiterst genereuze steun van de Nederlandse regering en met een bijdrage van 35.000 ECU vanuit Brussel een vergelijkend onderzoek opgesteld naar de huidige positie van dit soort private eigendommen in Europa en heeft een model ontwikkeld, wat uiteraard maatgesneden moet worden naar iedere nationale situatie, maar waar als rode draad in is te herkennen het Nederlandse model van het Public Private Partnership.

Aan dit voorstel gekoppeld zijn er voorstellen voor projecten:

- publiciteit, gekoppeld aan b.v. toerisme (de eigendommen worden door ca. 50 miljoen bezoekers per jaar bezocht);
- een onderzoek naar ligging en kwaliteit van historische landgoederen in relatie tot de eisen van Econet, een o.a. cultuurlandschappelijke groenstructuur in Europa;
- de bewerking in het Engels, Frans en Duits van de door PHB (Stichting tot Behoud van Particuliere Historische Buitenplaatsen) met 100% steun van de ministeries van Landbouw en Cultuur ontworpen computerprogramma's voor de beschrijving en het onderhoud van historische tuinen en parken.

Kortom, voorstellen van een categorale Europese koepel, die door die koepel en zijn nationale affiliaties aan de man gebracht wordt, maar waar afstemming en ondersteuning over de presentatie op Europees niveau gezamenlijke belangen alleen maar kan versterken.

En dat brengt mij bij model 2: Europese *generale* organisatie met Europese *categorale* organisaties als lid. Dat bestaat niet ofschoon zoals gezegd Europa Nostra een aanzet heeft gegeven om tot zo'n soort groepering te komen.

Op 13 maart vond nl. een tweede overleg plaats te Brussel georganiseerd door Europa Nostra, van 14 European Heritage NGO's. (Non-Gouvernementele-Organisaties) die zich geformeerd hebben tot The European Heritage Group en die besloten hebben om tot een

systematische samenwerking te komen in hun benadering van instituten van de Europese Unie. Als vervolg daarop is een memorandum aan de Europese Gemeenschap, in staat van afronding met een aantal overwegingen waarin de deelnemende categorale organisaties zich kunnen herkennen en dat toepassingsmogelijkheden en wensen beschrijft van Artikel 128 van het verdrag van Maastricht.

Toch heeft veel van dit alles ook te maken met de opvattingen en daden van nationale overheden wat mijn brengt bij model 3.

Model 3: Europese *generale* organisatie met nationale *generale* koepels (zoals het NCM) als leden; dit bestaat niet, al was het maar omdat, zover ik weet, geen enkel land, behoudens Vlaanderen, zoiets als onze onvolprezen NCM heeft. Toch zie ik een organisatie volgens dit model als zinvol, al was het maar om de informatie-uitwisseling tussen het particuliere veld, op nationaal en Europees niveau aanwezig, en de overheid, ook op beide niveaus aanwezig, te stroomlijnen.

Het lijkt mij makkelijk uitvoerbaar dat de 'facilitator' van de European Heritage Group, b.v. Europa Nostra of de Coördinator voor de European Heritage Days, tevens de 'facilitator' is van een informatie uitwisselingsprogramma tussen de, laat ik maar zeggen, NCM's in andere landen. De regionale activiteiten van ICOMOS voor 'groot' Europa dan wel voor het Europa van de Gemeenschap (CIRCE) zou men met enige moeite zo kunnen opvatten, ofschoon die toch veel meer op wetenschappelijke, ethische en technische activiteiten zijn georiënteerd.

Ter toelichting, ICOMOS, de International Council on Monuments and Sites is, zoals ICOM, de International Council of Museums, een non-gouvernementele wereldorganisatie, geïnitieerd door UNESCO, die door zijn Nationale en Internationale wetenschappelijke comités, zowel generale als categorale onderwerpen ontwikkelen en behartigen. In welke mate dat op nationaal niveau gestalte krijgt, hangt helemaal af van de reeds in een land aanwezige belangenbehartiging; in Nederland b.v. is ICOMOS vooral een venster naar de internationale monumentenzorg activiteiten, maar in bijvoorbeeld landen buiten Europa is het Nationale ICOMOS comité landelijk actief en zoiets als het NCM voor Nederland.

Dan nog model 4: Europese *generale* organisaties met *individuele* leden; naar mijn weten bestaan die niet, en

model 5: Europese *categorale* organisaties met *individuele* leden; hiervan bestaan er,

vooral in het artisanat, enige.

Nu is zo'n modellen-exercitie zeker niet nuttig als het om l'art pour l'art gaat; het moet iets dienen. Wat? Waar gaat het om?

Bij het inventariseren daarvan heb ik mij laten leiden door een gedachtenwisseling te Amsterdam voorafgaand aan en ten behoeve van deze studiedag, georganiseerd door het NCM op 2 februari jl. waartoe een aantal Nederlandse particuliere categorale organisaties waren uitgenodigd, ervaren met internationale samenwerking, zoals op het gebied van industrieel erfgoed, vestingwerken, historische buitenplaatsen, archeologie etc.

De bijeenkomst maakte duidelijk dat internationale samenwerking op het gebied van de monumentenzorg in hoofdlijnen gegroepeerd kunnen worden naar gelang het type erfgoed, het soort interventie en naar beïnvloeding van veelal politieke en ambtelijke besluitvorming op zowel nationaal als Europees niveau. Met name op dit terrein van de besluitvorming, werd de hiervoor als wildgroei beschreven situatie bevestigd; informatie-uitwisseling en onderlinge afstemming over presentatie en verdediging van belangen die men gemeen heeft, zou het nuttig effect van inspanningen kunnen verhogen, zelfs als het er op zou lijken dat men 'de concurrent' informeert.

Geen schokkende conclusie, net zo min overigens als mijn tweede gevolgtrekking uit dat gesprek nl. dat, ter vergroting van impact en ondersteuning, het de moeite zou lonen om de positieve kanten van samenwerking duidelijker dan tot nu toe in kaart te brengen, positief ten aanzien van kennis, inzicht en ervaring, maar ook ten aanzien van ethiek en tactiek. Particuliere non-gouvernementele organisaties zijn vrijer en, door het legioen van vrijwilligers, goedkoper dan gouvernementele organisaties en zien scherper de specifieke belangen, en, als veldwerkers de uit-en onuitvoerbaarheid van maatregelen en hun onvermijdelijke neveneffecten.

Zoals gezegd niet schokkend wellicht, maar toch, ga d'r maar aanstaan als het op de uitvoering ervan aankomt want alle particuliere organisaties hebben te kampen met gebrek aan middelen voor algemene zaken, waartoe ik zo'n sterkte-zwakke analyse reken.

Dat komt omdat, niet onlogisch maar wel kortzichtig, financiële steun, als die er komt, meer en meer gegeven wordt aan projecten en nieuwe starters en afnemend aan de functioneringskosten van bestaande organisaties, waarmee continuïteit, ondermeer noodzake-

lijk voor het onderhouden van know-how, en algemene activiteiten onder enorme druk komen en veelal onmogelijk zijn.

Het is een beetje triest en weinig professioneel van de monumentenzorg wereld, dat de *belangenbehartiging* op het internationale Europese niveau zeer gefragmenteerd is gebleven terwijl in heel wat landen van de wereld, de monumentenzorg, vanuit veel deel-gebiedjes, langzaam aan tot *één discipline* is geworden; dit als gevolg van de evolutie in de monumentenzorg door verbreding van het begrip monument van individueel object naar historische factor in ons milieu en door verbreding van het deelnemersveld van de archeologie, architectuurhistorie, restauratie, met sustainable management, cultureel toerisme etc.

Een fragmentatie is op het gebied van *wetenschappelijk onderzoek* meer dan begrijpe-

lijk; natuurlijk kan geen wetenschappelijke verdieping plaatsvinden zonder over de schutting te kijken, maar een primair categorale benadering is verdedigbaar en nodig waar het gaat om verdieping, kortom om specialisatie.

Op het gebied van *ethiek, gedragscodes*, maar ook op dat van *technieken van monumentenbeheer*, om maar een paar terreinen te noemen, liggen meer dwarsverbanden dan tot nu toe gelegd zijn, voor de hand. Maar voor belangenbehartiging en beïnvloeding van besluitvorming op politiek en administratief niveau, is een bundeling van krachten een 'er-op-of-er-onder' om serieus genomen te worden en enig effect te kunnen sorteren.

Een echte pressiegroep op internationaal niveau zal de monumentenzorg in z'n algemeenheid, vrees ik, nooit worden. Op nationaal niveau lukt dat al nauwelijks, ofschoon

*Internationale samenwerking van particuliere organisaties, un mer á boire...
(Openluchtbad, G.J. Wiebenga, Zwolle 1933, Rijksmonument sinds 1994)*

Heemschut 'nieuwe stijl' indruk maakt. Verder wil het ook wel eens lukken per object en ook wel per speciale categorie. Het serieus genomen worden op Europees niveau zal hem moeten zitten in de presentatie en verkoop van voordelen desnoods van nuisance-values.

En in het geval dat een categoriaal belang ook duidelijk een algemeen monumentenbelang dient en bovendien in z'n argumenten wervend is voor de erkenning van samengaan tussen particulier en publiek belang zelfs van public-private-partnerships, zoals voorgesteld door de Europese Unie van Historic Houses, dan zou dat een van de promotionele leitmotieven voor het georganiseerde particuliere monumentenzorg veld kunnen worden.

Zoiets lijkt nu te gaan gebeuren met het Risk Preparedness Scheme, een produkt van een Inter Agency Taskforce met UNESCO, ICROM (het internationale Gouvernemente restauratie en conserverings instituut te Rome) met ICOM en ICOMOS. Daarbij wordt onder meer een organisatie als het Rode Kruis voor de monumenten, voorshands in bedreigde gebieden, geëntameerd; alle betrokken Agencies hebben zich uitgesproken dit Scheme op hun internationale niveau, maar ook in hun regionale en nationale affiliaties met prioriteit te bevorderen. Een uiterst ambitieus programma wat alleen slaagt bij het 'sluiten der rangen'.

Goed: verkoop, juiste presentatie van particuliere monumentenzorg organisaties aan overheidsinstellingen, politiek, bestuur en administratie.

Politiek en administratief niveau: waar? wat? wie?

Wie het weet mag het zeggen, maar als ik het monumentenzorg deelnemers veld al zou willen vergelijken met een tropisch oerwoud, in het politieke en administratieve territoir voel ik mij verdwaald als in een jungle.

Het is denk ik dan ook een heel nuttige en noodzakelijke exercitie om dat veld eens in kaart te brengen op een voor monumentenzorg organisaties begrijpelijke en nuttige manier. En om die inventarisatie dan te relateren met b.v. de modellen van samenwerking die ik noemde, om op die manier relatieschema's te maken en bestaande en potentiële succesrijke coördinaten te bepalen.

Dit alles gaat dus over presentatie en verdediging van belangen ter beïnvloeding van politieke en ambtelijke besluitvorming. Dat vraagt om ordening ten behoeve van vergro-

ting van doelmatigheid en effect op dat besluitvormingsvlak. Maar daarnaast zijn er redenen om door te gaan met zoveel mogelijk en zo gevarieerd mogelijke contacten tussen monumentenzorgers en hun organisaties; mogelijke wildgroei en wanorde ten spijt. Zolang die wildgroei maar niet *rechtstreeks* intervenueert in de belangenbeharting bij bestuur en politiek. Wat zijn die redenen?

Cultureel erfrecht

Het Europa van de 16, zo is regelmatig gesteld, zal nooit grenzeloos kunnen worden op het gebied van cultuur omdat aan culturele werkingsterreinen natuurlijke of nationaal bepaalde begrenzingen zijn. Nu is cultuur een wijd begrip; ik beperk mij tot het roerend en onroerend erfgoed. En zeker daarvoor geldt dat de belangenbehartigers als u en ik het belang ervan altijd hebben gepresenteerd in dat soort termen van eigen identiteit, eigen, zo dicht mogelijk bij de burger, bij zijn eigen woon en werk situatie.

Daarin is de monumentenzorg wereld succesvol geweest, te succesvol, want dit cultuurgood is dermate symbool geworden voor beperkte identiteiten dat het daardoor soms doelwit wordt van vernietiging, maar veel vaker en nog erger, aanleiding geeft tot waninterpretaties, mythen en tolerantie vernauwend claimedrag.

Te weinig is blijkbaar erkenning verworven dat cultureel erfgoed in al zijn gevarieerdheid, aan de humaniteit, aan de hele mensheid behoort.

Het uitdragen daarvan is, zonder te dramatiseren, voor mij vergelijkbaar met ieders verantwoordelijkheid t.a.v. de rechten van de mens; niet ieder individu hoeft of is geroepen om de barricades op te gaan, maar niemand kan de verplichting ontlopen er, desnoods passief, positief tegenover te staan en, als het op zijn weg komt, concreet kleur te bekennen. De monumentenzorg organisaties moeten zich naar mijn mening afvragen of een passieve positieve grondhouding voldoende is. Naar mijn mening moet die overtuiging met de collegae over de grenzen vorm gegeven en uitgewerkt worden, uitgewerkt richting scholen, media, militaire vredescorpsen etc. gebaseerd op onderzoeken en studies naar misinterpretaties van feiten in educatief en informatief materiaal.

Vanuit mijn diepe overtuiging dat cultureel erfgoed een basisvoorwaarde is voor een humaan bestaan, vraagt aantasting van zo'n basisvoorwaarde, waar ook, een stellingname.

Donquichotterie

Voorlopig valt dat echter onder de rubriek 'Don Quichotterie' of niet soms? Laat ik u confronteren met twee voorbeelden waarbij ik mij zelf betrapte op volledige tegenspraak tussen mijn primaire reacties en het hiervoor genoemde cultureel erfrecht van de mensheid, een erfrecht op humane gronden:

– zo stuurde een Canadese collega mij een afschrift van zijn brief tijdens de gevechten in Tsjetsjenië aan Mikhail Svidkoy, de Russische onderminister van Cultuur. Deze had hij de zomer ervoor persoonlijk gesproken. Hij stelde zijn vragen in verband met de totale verwoesting van het centrum van Grosnyi.

Ik citeer vrijelijk uit zijn brief, die na hoffelijke openingsfrasen o.a. de volgende vragen vermeldt:

Vorige zomer heb ik het hoge niveau van documentatie door uw Monumentenzorg Dienst mogen bewonderen. Bestaat die documentatie er ook voor Tsjetsjenië? Waar bestaat die dan uit? Is die in enigerlei vorm aan de militaire leidinggevenden ter hand gesteld? Leidt deze documentatie tot enige visuele identificatie zoals vermeld in de Haagse Conventie van culturele waarden? Welke autoriteit is verantwoordelijk voor deze identificatie en in welke mate is die in staat die verantwoordelijkheid waar te maken? Wordt er zijdens uw ministerie een methode gevolgd om geleden schade aan cultureel erfgoed vast te stellen inclusief potentiële risico's enz. enz. Mijn eerste reactie was: nou, nou, nou, die minister zal wel wat anders aan z'n hoofd hebben. Ik keek ook onmiddellijk of die brief à titre personel was geschreven; kortom reacties van gene. En eigenlijk.....?

– Bij een andere gelegenheid betrapte ik mij op een toenemende irritatie toen een Australische collega, waarvan ik wist dat zijn enige, overigens niet onverdienstelijke, daadwerkelijke bemoeienis met monumentenzorg was geweest een rehabilitatie project van een 19e-eeuwse winkelstraat, – toen die collega dus – mij bijna onder een kruisverhoor nam en verantwoording vroeg af te leggen over de restauratie van het Rietveld-Schröder huis.

Het gekke is dat ik mij achteraf realiseerde dat ik dat kruisverhoor makkelijker had geaccepteerd als hij een paar jaar in dat huis had gewoond, of er een buurman van was geweest o.i.d.

Wat ik maar zeggen wil, is, dat ik vermoed dat er nog heel wat water naar de zee zal moeten, vooraleer de kampioenen voor het culturele erfgoed, zoals de individuele monumentenzorger en monumentenzorg organisaties zich graag beschouwen, zo'n inmenging 'van buiten' verwelkomen.

Niettemin, vanuit zo'n werelderfrecht horen er meer 'binnen' dan 'buiten', niet omdat ze cultureel asiel zoeken, maar rechtens: DONQUICHOTTERIE.

Ik herinner mij de poging van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg enige jaren terug, om als een positief leerproces, systematisch 'restauratiekritieken' te stimuleren. Dat initiatief is vooral negatief beoordeeld vanwege de niet gewaardeerde inmenging.

En dat was nog maar tussen de vakbroeders. Maar wat te denken van de eigenaren, die hun eigendom opeens gerekend zien tot behorend tot een grondrecht van iedereen? Hoe de Unie van Historic Houses het private belang en dat van de gemeenschap vorm geven, heb ik reeds vermeld.

Voor de monumentenzorg organisaties en individuele vakbroeders wil ik stellen dat, vanuit, laat ik maar zeggen, die zendingsgedachte, dat het cultureel erfgoed, waar ook, ons allen aangaat en dat solidariteit op zijn plaats is, het aantal vakinhoudelijke uitwisselingen niet groot genoeg kan zijn. Daarbij is de ontmoeting al méér dan een middel, het is een doel op zich zelf.

Dat geldt ook voor deze 'toog-dag'; laat dat u tot troost zijn als u mijn verhaal wat slaapverwekkend vond.

Dank voor uw aandacht.

Internationale samenwerking van gemeenten

Geachte dames en heren,

Voordat ik de volgende lezing zal houden, zal ik mijzelf eerst nader introduceren. Ik ben de heer Zelissen, burgemeester van Grave in Noord-Brabant. Daarnaast ben ik lid van het bestuur van het Platform Gemeentelijk Vredesbeleid en voorzitter van de Landkring Polen. Het Platform Gemeentelijk Vredesbeleid, afgekort het PGV, is een platform van ruim 120 Nederlandse gemeenten die contacten hebben met gemeenten

Dr. P.G.J. Zelissen, Burgemeester van de gemeente Grave en voorzitter van de Landkring Polen in Oost-Europa. Het secretariaat van het PGV is gevestigd bij de VNG, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, in Den Haag. Het PGV heeft tot doel het verbeteren van de acceptatie en de kwaliteit van het gemeentelijk vredesbeleid. De Landkring Polen maakt deel uit van het PGV. Alle Nederlandse gemeenten die een contact hebben met een Poolse gemeente worden via deze landkring geïnformeerd over ontwikkelingen in Polen. Er bestaan ook landkringen in Hongarije en Polen.

Voor het verhaal dat ik hier wil houden is het ook relevant te vermelden dat ik voorzitter ben van het Platform Architectuur Lokaal. Dit is een platform van acht instellingen die zich bezig houden met de kwaliteit van de gebouwde omgeving. Architectuur Lokaal heeft tot doel het bevorderen van het lokale architectuurbeleid en in het verlengde daarvan het stimuleren van het tot stand komen van betekenisvolle stedenbouw en architectuur.

In mijn inleiding zal ik achtereenvolgens ingaan op de volgende aspecten. Allereerst schets ik in vogelvlucht de historie van gemeenten en internationale samenwerking, waarbij de nadruk ligt op gemeentelijke contacten met Oost-Europa.

In het tweede deel van mijn lezing staat de monumentenzorg binnen het terrein van gemeentelijke internationale samenwerking centraal. Daarbij besteed ik enige aandacht

aan achtergronden van en ideeën over monumentenzorg in het algemeen. Voor Nederland spreek ik vanuit de ideeën van het Platform Architectuur Lokaal en voor Oost-Europa baseer ik me op enkele artikelen over dit onderwerp en de ideeën die naar voren zijn gekomen uit gemeentelijke contacten op dit gebied. Daarna komen concrete voorbeelden van gemeentelijke internationale samenwerking op het gebied van monumentenzorg aan de orde.

In een derde deel van de inleiding ga ik nog in op diverse mogelijkheden van ondersteuning bij het aangaan van gemeentelijke internationale samenwerking met betrekking tot monumentenzorg.

Historie internationale samenwerking

Het beleidsterrein gemeentelijke internationale samenwerking is niet onder een noemer te vangen. Gemeenten werken vanuit hun eigen oriëntatie en doelstelling aan internationaal beleid en kiezen daarbij hun eigen vormen en concrete activiteiten die bij hun specifieke situatie passen.

Indien de ontwikkeling van het beleidsterrein vanuit historisch perspectief wordt bezien, dan valt op dat specifieke vormen van gemeentelijk internationaal beleid op bepaalde momenten tot bloei komen.

Zo ontwikkelen de jumelages zich in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog om herhaling van deze gebeurtenis te voorkomen.

Gemeentelijke ontwikkelingssamenwerking wordt aandachtspunt op het moment dat het internationale verdelingsvraagstuk een belangrijk agendapunt wordt. Deze vorm van samenwerking doet haar intrede in de jaren zestig, maar beleeft haar glorie tijd in het volgende decennium. In de jaren tachtig gaan politieke visies steeds vaker de keuze van gemeenten voor bepaalde contacten bepalen. Vriendschapsbanden en andere vormen van contact zullen dan wel niet onmiddellijk de wereld veranderen, ze zijn wel een uiting van

solidariteit. In de Derde Wereld is Nicaragua favoriet bij het aangaan van officiële stedenbanden. Gemeenten met banden in een specifiek land verenigen zich ook in platforms, zoals het Landelijk Beraad Stedenbanden Nederland-Nicaragua en het Gemeentelijk Platform Zuidelijk Afrika. Uit een inventarisatie gehouden in 1994 blijkt dat 414 van de 636 Nederlandse gemeenten actief zijn op het gebied van ontwikkelingsamenwerking in een of andere vorm.

Oost-West contacten

Na bespreking van de historie van gemeentelijke contacten met West-Europese steden en met steden of gebieden in het Zuiden komen we terecht bij de contacten met Oost-Europese gemeenten. Deze contacten komen in eerste instantie voort uit het gemeentelijk vredesbeleid. Gemeentelijk Vredesbeleid kan bogen op een lange geschiedenis. De eerste initiatieven van gemeenten op dit terrein vinden al plaats tussen de twee wereldoorlogen. Later vormen discussies over de (eigen) veiligheid en de toenemende bewapeningswedloop in de jaren zeventig en tachtig de aanzet tot een eigen gemeentelijk vredesbeleid. Met het aangaan van contacten in het Oostblok beogen gemeenten invulling te geven aan het concept "ontspanning van onderop". Na de val van de Berlijnse Muur in 1989 neemt de omvang van de contacten met Oost-Europa toe en veranderen de contacten ten dele van karakter. In 1990 waren er 56 contacten bekend bij de VNG. Anno 1995 hebben 272 van de ruim 600 gemeenten op de een of andere wijze contacten in Oost-Europa. Ongeveer 120 gemeenten hebben contact met een gemeente of streek in Polen. In Tsjechië hebben bijna 60 gemeenten een contact en in Slowakije meer dan 10. In Hongarije zijn 30 contacten en Roemenië en het GOS zijn bij beiden ruim 15 Nederlandse gemeenten betrokken. De Baltische Staten nemen gezamenlijk ook een tiental contacten voor hun rekening.

De contacten zijn zeer divers van inhoud:

- overdracht van technische en bestuurlijke expertise op diverse gemeentelijke terreinen;
- uitwisselingen op sportief, cultureel en educatief terrein;
- kennisoverdracht op de gebieden van landbouw, milieu, gezondheidszorg, toerisme en economie.

Architectuur in Nederland

Monumentenzorg kan niet plaatsvinden zonder na te denken over ruimtelijke ordening,

stedebouw en architectuur. Tot voor kort bestond het monumentenbeleid alleen uit het beschermen van (cultuur)historisch waardevolle artefacten. Recentelijk is daar echter de aandacht voor twee samenhangende nieuwe aspecten van monumentenbeleid bijgekomen:

- de stedenbouwkundige structuur van monumentale complexen, waarbij het monument niet langer wordt gezien als een individueel object, maar als een onderdeel van een groter geheel, eventueel als beschermd stads- of dorpsgezicht, en
- de aandacht voor transformaties in architectonische en stedenbouwkundige structuren.

Deze accentverschuiving vereist een selectief en dynamisch monumentenbeleid waarbij de nadruk niet meer alleen ligt op bescherming, maar op actieve ontwikkeling van waardevolle structuren binnen het functioneren van stad en dorp.

Daarmee komt het monumentenbeleid veel dichterbij ruimtelijke ordening. En andersom groeit ook binnen de ruimtelijke ordening het besef dat stad en dorp complexe structuren zijn, die uit verschillende, in de loop van de tijd gegroeide lagen bestaan. Om te komen tot een integrale aanpak van de kwaliteit van de gebouwde omgeving, wordt monumentenzorg steeds vaker geïntegreerd met welstandsbeleid en ruimtelijke ordening, zowel inhoudelijk als op het gebied van beleid en organisatie. Op grond van kennis over ontwikkelingsprocessen van de stedelijke ruimte kan en beleid worden geformuleerd dat de continuïteit, in ruimte en tijd, van de stadsontwikkeling bevordert. Hierbij kan worden gedacht aan de volgende beleidsuitgangspunten:

- het operationeel maken van bouwhistorische en stedenbouwkundig-historische gegevens ten behoeve van beleidsontwikkeling op het gebied van ruimtelijke ordening;
- niet alleen de architectuur en de structuur, maar ook het silhouet van de stad speelt een rol;
- het opstellen van kwaliteitseisen waaraan monumenten moeten voldoen;
- het zichtbaar maken van de ruimtelijke kwaliteiten van de stad en haar ontwikkelingsgang door het publiceren van historisch-morfologisch onderzoek en door de inrichting van de openbare ruimte die de leesbaarheid van die ruimte bevordert;
- bescherming van (cultuur)historisch belangrijke stadsgedeelten waardoor de identiteit van de stad wordt gewaarborgd;
- ontwikkelen van beleid voor gebruik en hergebruik van architectuur en stedelijke ruimte

in oude stads- en dorpskernen;

- ontwikkelen van beleid met betrekking tot nieuwbouw in beschermd stadsgezicht.

Deze punten worden genoemd in 'Niet Grijs!', het Handboek voor gemeentelijk architectuurbeleid, dat recent is uitgegeven door Architectuur Lokaal. Vanuit Architectuur Lokaal wordt benadrukt dat het monumentenbeleid één van de belangrijkste peilers is van het kwaliteitsbeleid van gemeenten. Ideaalbeeld is hier een monumentenbeleid dat geïntegreerd is met het kwaliteitsbeleid voor de nieuwere bebouwde gebieden en het beleid voor de onbebouwde gebieden (het groenbeleid).

Architectuur in Oost-Europa

Over de architectuur in Oost-Europa kan een heel veel verteld worden. Ik zal hier echter slechts enkele elementen naar voren halen die een rol kunnen spelen of van invloed zijn bij de invulling van samenwerking. De lelijke geestdodende flatgebouwen zijn het symbool geworden van de architectuur in het voormalige Oostblok gedurende de communistische periode.

Het architectonische karakter van de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog is niet alleen bepaald door de bouwkundige traditie die in de vooroorlogse periode in zwang was, maar ook door de behoefte aan woningen en de beschikbare financiële middelen. Dit heeft vanaf midden jaren vijftig geresulteerd in een industrialisering van het bouwwezen en de introductie van het seriematig bouwen. Daarbij golden Westerse methoden vaak als voorbeelden. Wat de monumentenzorg betreft: deze heeft na de Tweede Wereldoorlog beperkte aandacht gekregen. Alleen in de hoofdsteden werd er aandacht aan geschonken. De wel aanwezige deskundigheid en financiën waren en zijn dan ook gericht op deze steden. De historische centra van de overige steden en plaatsen zijn bewaard gebleven, maar wel verwaarloosd en in slechte staat. Het verschijnsel wat de laatste en komende jaren dreigt op te treden is dat deze centra verdwijnen ten gunste van huisvestingsprogramma's, nu uitgevoerd door projectontwikkelaars. Ook kan hun uitstraling teniet worden gedaan door een meer op de commercie gericht straatbeeld.

Het veranderingsproces verloopt voor de diverse Oost-Europese landen nogal verschillend en moeizaam. Onder meer de volgende 'logistieke' factoren zijn direct van invloed op de ontwikkeling van de architectuur:

- privatisering van het onroerend goed: wie

wordt eigenaar van de gebouwen: bewoners, bewonersorganisaties of projectontwikkelaars?

- nieuwe wetgeving: door decentralisatie krijgen lokale overheden meer taken en bevoegdheden, die echter nog uitgewerkt dienen te worden in regelingen en verordeningen.

• bestuurlijke herindelingen: de mate waarin er bestuurlijke herindelingen plaatsvinden heeft bv. consequenties voor de omvang van en de beslissingsbevoegdheid over mogelijke publieke middelen t.b.v. de monumentenzorg.

• herstructurering en privatisering van de bouwindustrie: de werking van het marktmechanisme en moderne Westerse managementtechnieken zijn nog slecht ontwikkeld. Zullen in Oost-Europese landen erin slagen de oude wijzen van handelen te veranderen?

- financiering van de (woning)bouw: door particulieren, door de overheid of door pro-

jectontwikkelaars wordt met verschillende doelen geïnvesteerd.

Enkele algemene opmerkingen bij deze factoren tot slot:

Na het wegvallen van het georganiseerde communistische systeem staat men wantrouwend tegenover elke vorm van organisatie. Dit heeft tot gevolg dat projecten moeilijk van de grond komen.

In Oost-Europa is voldoende vakbekwaamheid aanwezig op het gebied van restauratie van monumenten.

Advies, hulp en begeleiding van buitenaf op diverse andere terreinen zijn momenteel wel van groot belang om problemen op het gebied van het wonen en de monumentenzorg op adequate wijze aan te pakken. Gezien de gelijkwaardige culturele rijkdom van steden in Oost-Europa met die van steden in West-Europa, waaronder de Nederlandse steden, zijn

er mogelijkheden aanwezig om invulling te geven aan internationale samenwerking op het gebied van monumentenzorg.

Daarbij zijn de ideeën die vanuit Architectuur Lokaal voortkomen volgens mij goed bruikbaar, met name gedachten over de samenwerking tussen cultuur-historisch erfgoed en eigentijds gebruik zijn van belang, ook in het perspectief van de internationale samenwerking.

Nu dan enige informatie over initiatieven die reeds plaatsgevonden hebben op het gebied van gemeentelijke internationale samenwerking en monumentenzorg.

Resultaten inventarisatie NCM

Eind 1994 heeft de NCM als voorbereiding op deze studiedag een inventariserend onderzoek laten verrichten naar gemeentelijke internationale samenwerking op het gebied van mo-

Gemeenten kunnen goede sier maken met monumentenzorg... (Jugendstilpui 1905 aan de Diezerstraat te Zwolle)

numementenzorg. Het accent lag daarbij op samenwerking met gemeenten in Oost-Europa. Naar 272 Nederlandse gemeenten, waarvan bekend was dat ze een al dan niet officiële band met een partnerstad in Oost-Europa onderhouden, werd een enquête gestuurd. Er werden 195 reacties ontvangen. Daarbij bleken 22 gemeenten te zitten die initiatieven ontplooid hadden op het terrein van monumentenzorg in het kader van hun internationale contacten. In 11 gevallen had dit betrekking op plaatsen in Tsjechië, in 7 gevallen in Hongarije. Hekkesluiters waren Polen met 3 voorbeelden en Slowakije met 1 geval. Opmerkelijk is dat de meeste contacten van Nederlandse gemeenten met partners in Oost-Europa gesitueerd zijn in Polen. De verklaring kan liggen in het gegeven dat de monumentenzorg in Polen zich concentreert op de grote steden en er nauwelijks tot geen ruimte meer is voor de kleinere gemeenten. De initiatieven op het gebied van gemeentelijke internationale monumentenzorg zijn globaal in drie vormen te categoriseren. In de eerste plaats in de vorm van financiële steun.

In de tweede plaats in de vorm van uitwisseling van deskundigheid. Deze bestaat vooral uit overdracht van informatie, adviesbezoeken van o.a. architecten en stageplaatsen.

De derde wijze van samenwerking vindt plaats in de vorm van het maken van gezamenlijke produkties, zoals een gemeenschappelijke folder/brochure over monumenten uit beide gemeenten of exposities en tentoonstellingen. Veel van deze laatstgenoemde initiatieven hebben plaats gevonden in het kader van het Oost-Europa project van de Stichting Open Monumentendag.

• Oost-Europa project 'Open Monumenten Dag'

Bij de bespreking van de resultaten van de inventarisatie kwam het Oost-Europa Project aan de orde. Dit project bespreek ik hier als eerste voorbeeld van gemeentelijke internationale samenwerking.

In 1992 stelde het toenmalige Ministerie van WVC een subsidie beschikbaar voor samenwerkingsprojecten van Nederlandse gemeenten met een partnergemeente in Oost-Europa. Op basis hiervan startte de Stichting Open Monumentendag (OMD) in dat jaar met het zogenaamde Oost-Europa Project. Dit project werd in 1993 dankzij subsidie van WVC en in 1994 met steun van het Prins Bernhard Fonds gecontinueerd. Doelstelling van de

Open Monumentendag is bij een groot publiek interesse op te wekken voor het cultureel erfgoed. Daarnaast wordt samenwerking tussen Europese landen gestimuleerd in het kader van de zogenaamde European Heritage Days. Het Oost-Europa Project heeft daarop ingehaakt. Gemeenten zijn uitgenodigd contact te zoeken op dit vlak met partnergemeenten in Oost-Europa. Vaak liggen contacten in de sfeer van uitwisselingen op het gebied van sport of muziek. Door informatie te geven over elkaars monumenten wordt de belangstelling hopelijk verbreed tot de historie en de cultuur. Daarnaast kan ervaring worden uitgewisseld over het organiseren van evenementen als de Open Monumentendag.

Gedurende de drie vermelde jaren werden alle plaatselijke comités voor de Open Monumentendag in Nederland aangeschreven door de Stichting Open Monumentendag met de oproep aan het project mee te doen. Zij konden een financiële bijdrage van maximaal fl. 5.000,- aanvragen.

Als criteria werden de volgende punten aangegeven:

1. Het project moest zoveel mogelijk mensen, verspreid over een brede laag van de bevolking kunnen bereiken, zowel in de Nederlandse gemeente als in de partnergemeente;
2. Het voornaamste doel moest zijn het overdragen van kennis over elkaars historie en monumenten;
3. Het project moest uitgevoerd worden in het kader van de European Heritage Days;
4. Het te besteden bedrag moest voornamelijk ten goede komen aan de Oost-Europese gemeente.

In totaal werden in de drie genoemde jaren 10 projecten gehonoreerd. Zeven van de 10 vonden plaats in Hongarije en Tsjechië/Slowakije. De projecten werden uitgewerkt in met name de volgende vormen: de produktie van tentoonstellingen, folders, video's over en/of wandel- of fietstochten langs monumenten. In een groot aantal gevallen hebben de projecten geleid tot verdieping van de banden in het algemeen en in enkele gevallen tot verbreding van de band in de vorm van verdere samenwerking op het gebied van monumentenzorg. Een voorbeeld hiervan is de gemeente Hoorn, die dadelijk ook nog als voorbeeld naar voren gebracht wordt. Het project wordt in 1995 voortgezet en informatie hierover is binnenkort beschikbaar.

• Grote gemeente: Utrecht

De gemeente Utrecht heeft een officiële band

met de stad Brno in Tsjechië. Samenwerking op het gebied van monumentenzorg vindt plaats in de vorm van o.a. ondersteuning bij de restauratie van een villa en in de vorm van uitwisseling van kennis en ervaring op het gebied van volkshuisvesting en monumentenzorg. Dit laatste heeft in 1994 geresulteerd in de organisatie en uitvoering van een zgn. workshop in Brno met als titel 'Living in a historic city'. Een conclusie van de workshop was dat de problemen op het gebied van volkshuisvesting en monumentenzorg zowel in Brno als in Utrecht zeer complex zijn. De problemen waar Brno mee kampt kunnen ook niet door Utrecht opgelost worden door het doneren van geld en kant en klare oplossingen. Utrecht kan in Brno behulpzaam zijn bij het ontwikkelen van een visie op de monumentale kwaliteiten en mogelijkheden van een historische binnenstad in haar totaliteit, en de kwaliteiten van de Brnose binnenstad in het bijzonder. Juist ook in Utrecht is men daar de laatste jaren steeds mee bezig geweest, waarbij inzichten zijn ontwikkeld over bv. de manier waarop men om kan gaan met de openbare ruimte in relatie tot de monumentale kwaliteit. Vervolgens kan er informatie worden uitgewisseld over projectaanpak en met name over nieuwe financieringsvormen. Het doel is echter uiteindelijk het stimuleren van het eigen oplossend vermogen van de instanties in Brno.

• Middelgrote gemeente: Hoorn

De gemeente Hoorn heeft sinds 1992 een officiële band met Příbam in Tsjechië. In het kader van het Oost-Europa Project van de Stichting Open Monumenten hebben beide steden in 1992 al aandacht geschonken aan de kerken die beide plaatsen rijk zijn. Binnen het kader van de stedenband is daarna een van de samenwerkingsprojecten gericht geweest op het werven van fondsen voor de restauratie van een eeuwenoude overdekte trap van 323 treden. De trap begint in de oude binnenstad en eindigt bij een indrukwekkend kerkcomplex op de Svata Hora, de Heilige Berg. Dit complex is de trots van Příbam en de belangrijkste bezienswaardigheid van de stad. Vele duizenden pelgrims uit heel het land trekken jaarlijks naar deze Heilige Berg, want het is het belangrijkste bedevaartsoord van en in Bohemen. De bouw van het complex begon in 1658 en was gereed in 1707. In de 18e eeuw werd het voetpad naar boven vervangen door een brede trap, die nog iets later van een overkapping werd voorzien. Van deze trap werd eeuwenlang gebruik gemaakt. Hij raakte echter danig

in verval. Onder het communistisch regime werd er helemaal geen onderhoud aan gepleegd. In 1992 was de trap niet meer dan een puinhoop en gebruik ervan was wegens bouwvalligheid verboden. Door financiële inspanningen van de staat, het district, de gemeente, de kerkelijke gemeenschap en vele anderen in Tsjechië is de restauratie van het monument in ruim een jaar voltooid. Ook de gemeente Hoorn heeft haar steentje bijgedragen door mee te denken en te helpen met het zoeken en werven van fondsen. De restauratie wordt, naast de historische en toeristische betekenis ervan, duidelijk ervaren als een symbool van de opleving, die het land na de fluwelen revolutie van 1989 nu meemaakt.

• Kleine gemeenten: Markelo/Delden

De gemeenten Markelo en Delden hebben in het kader van het Oost-Europa project gezamenlijk in 1994 met hun Hongaarse partnergemeenten Cszurgo en Keszthely de volgende initiatieven ontplooid. Er is een videofilm van 20 minuten geproduceerd over de beeldhouwwerken in de deelnemende plaatsen. Van deze film is zowel een Hongaarse als een Nederlandse versie beschikbaar. Verder is er zowel in Hongarije als in Nederland een fietsroute tussen beide gemeenten uitgezet. Zowel de video's als de fietsroutes zijn in beide landen aan de basisscholen in de betrokken plaatsen aangeboden. Dit project is met een European Heritage Days Award bekroond. Naast de subsidie van fl. 5.000,- vanuit het Oost-Europa project heeft de gemeente Markelo de overige kosten gefinancierd.

Naast de inzet van eigen middelen van gemeenten in de vorm van geld, materiële zaken en personeelsuren zijn er in de voorbeelden diverse andere mogelijkheden naar voren gekomen om financiële en andere middelen van elders te betrekken. Inzamelingsacties bij de eigen bevolking, aanspraken op subsidies en fondsen en sponsoring door bedrijven behoren tot de mogelijkheden.

Informatie hierover kan ingewonnen worden bij de gemeenten die al initiatieven hebben ontplooid.

Verder is bij diverse instanties nadere informatie in te winnen over met name subsidies en fondsen voor projecten op het gebied van monumentenzorg in het kader van gemeentelijke internationale samenwerking. Enkele zal ik hier nog kort aanstippen.

Naast het feit dat gemeenten onderling erva-

ringen en kennis kunnen uitwisselen op het gebied van gemeentelijke internationale samenwerking in het algemeen en samenwerking op het gebied van monumentenzorg in het bijzonder, wil ik in dit derde deel nog ingaan op de landelijke ondersteuningsstructuur die inmiddels ontstaan is op het gebied van internationale samenwerking of aanwezig is m.b.t. monumentenzorg.

Voor meer informatie hierover kunt u tijdens de pauzes terecht bij o.a. de stand van het PGV.

VNG/PGV/Andere verenigingen

Voor gemeenten is het van belang om te weten dat bij de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) inmiddels diverse medewerkers bij diverse afdelingen adviseren op het terrein van internationale samenwerking.

In Nederland zijn er verder nog diverse organisaties actief die advies en ondersteuning geven op het gebied van internationale samenwerking van gemeenten met Oost-Europa. Gedacht kan daarbij worden aan het InterKerkelijk Vredesberaad, de Centrum voor Internationale Samenwerking, het Centrum Mondiale Vorming en de diverse verenigingen waarin organisaties met contact in eenzelfde land zich verenigd hebben, zoals de Vereniging Vrienden Nederland - Tsjechië & Slowakije, de Vereniging Vriendschap Holland - Polen en de Nederlands - Baltische Vereniging.

NCM / Stichting Open Monumentendag / Platform Architectuur Lokaal

Op het gebied van monumentenzorg zijn er in Nederland ook diverse organisaties actief. Deze zijn echter niet structureel betrokken bij gemeentelijke initiatieven op het gebied van monumentenzorg in Oost-West perspectief. In de eerste plaats kan natuurlijk het NCM genoemd worden, die op deze studiedag expliciet aandacht schenkt aan dit terrein en het initiatief heeft genomen om tot een eerste inventarisatie en onderzoek te komen.

In de tweede plaats lijkt het Oost-Europa project van de Open Monumentendag organisatie min of meer een structureel karakter te krijgen, ook al komen de financiële middelen uit diverse hoeken.

Tot slot kunnen gemeenten voor inhoudelijke expertise o.a. terecht bij het Platform Architectuur Lokaal.

In de eerste plaats is er in het kader van de gemeentelijke internationale samenwerking na 1989 een sterke groei opgetreden in gemeentelijke contacten tussen Nederlandse en Oost-Europese gemeenten.

In de tweede plaats zijn er in Nederland en andere landen nieuwe visies en ontwikkelingen gaande m.b.t. monumentenbeleid en de plaats van dit beleid binnen het gehele terrein van ruimtelijke ordening.

In de derde plaats hebben slechts een aantal Nederlandse gemeenten tot nu toe bij de invulling van hun contact met hun partnergemeenten in Oost-Europa initiatieven ondernomen op het gebied van monumentenzorg. Zowel voor kleine gemeenten als voor grotere gemeenten zijn er echter interessante mogelijkheden op dit terrein te verwezenlijken.

Nederlandse gemeenten kunnen de aanwezige problemen niet oplossen door een zak met geld op tafel te zetten, maar de problemen moeten in onderling overleg opgelost worden op gelijkwaardig niveau.

De mogelijkheden kunnen zich uiten in diverse vormen van samenwerking en opgezet worden vanuit diverse doelstellingen en motieven.

Bij het aangaan van contacten of verdieping van de bestaande contacten tussen Nederlandse gemeenten en Oost-Europese gemeenten biedt monumentenzorg een interessante mogelijkheid om deze samenwerking inhoud te geven.

En dan zou ik willen eindigen met een uitspraak van de Franse president Mitterand, die aan duidelijkheid niets te wensen overlaat: *'Het welslagen van de bouwkunst is bepalend voor het oordeel over een beschaving'*.

Kort samengevat zijn de volgende punten uit mijn inleiding naar voren gekomen.

Zwolsche
babbeltjes...

Historie en betekenis van de Hanze

In de twaalfde eeuw werd de handel in Duitsland gedreven door Friezen, Vlamingen en vooral Gotlanders. De Duitse kolonisten in die tijd dreven handel in het gebied ten oosten van de Elbe en stichtten de stad Lübeck. In 1161 bezochten deze Duitse kooplieden Gotland, stichtten daar de Duitse stad Visby en trokken verder naar het oosten tot in het huidige Polen en Rusland. Overal stichtten zij steden waaronder Danzig, Riga en Reval. Deze rondtrekkende kooplieden werden aangeduid met het woord "Hansa". Oorspronkelijk betekende dit woord "menigte" of "groep", maar in de twaalfde eeuw verstond men eronder een "groep van vreemde, handeldrijvende lieden" of verbasterd een "schare van vreemdelingen", en nog later "vreemde kooplieden". Zij reisden gezamenlijk, om het gevaar van overvallen te verminderen en daarmee de kosten van beveiliging door een gewapende begeleiding te drukken.

De taak van de Hanze was het bevorderen van de belangen van de in den vreemde verblijvende kooplieden. De handel bestond toen voornamelijk uit ruilhandel. De handelsprodukten uit de Oostzeegebieden waren: pelzen (voor kleding), was (voor verlichting), hout (voor de scheepsbouw), graan, haring en stokvis. Dit alles werd geruild tegen textiel (wol en laken), wijn, bier, zout en metaalwaren uit West-Europa. Naarmate er meer gereisd werd, was er vaker overleg nodig in zogenaamde Hansevergaderingen, waar privileges werden verleend. Natuurlijk waren er kooplieden die de privileges anders uitlegden waardoor spoedig ook binnen de Hanze behoefte ontstond aan een vorm van rechtspraak bij geschillen.

In 1265 kreeg Lübeck, namens de Wendische stedenbondgenootschap, de leiding van de Hanze. Er bestond echter ook een Westfaals, een Saksisch en een Pruisisch stedenbondgenootschap. Tussen de stedenbondgenootschappen waren regelmatig onderlinge twisten. Wel werden er gezamenlijk kantoren gesticht, maar van enig samengaan van ste-

dengenootschappen was geen sprake. Vandaar dat de steden zich met de zaken gingen bemoeien, want zij konden meer bereiken. Dat was niet zo moeilijk omdat de stadsbestuurders vaak kooplieden waren die geld en vrije tijd genoeg hadden om in het stadsbestuur zitting te nemen. Vandaag de dag treffen we nog vaak een constructie aan in Duitse steden waarbij de Ober- of Bürgermeister z.g. "erenamtlich" is en daarnaast een eigen baan heeft.

De positie van Zwolle was aanvankelijk niet zo belangrijk. Kampen en Deventer, beide direct aan de IJssel gelegen, waren feitelijk veel belangrijker. Toch heeft aansluiting bij de Hanze Zwolle geen windeieren gelegd, want behalve over water (IJssel, Vecht en Zuiderzee) was de stad ook over land (via de Hessenwegen) goed bereikbaar. Zwolle gaf regelmatig haar bijdrage aan het Hanzeverbond middels inbreng via het Wendische verbond, zelfs militair. In noodgevallen kon het Hanzeverbond ook militair optreden. In 1293 besloten Lübeck, Wismar, Rostock en Stralsund de rechten over te nemen van de Gotlandse kooplieden in Nowgorod. Zwolle erkende Lübeck als "hoofd en leidinggevende van ons allen".

De Hanze bestreek een enorm gebied in haar glorietijd. Van Nowgorod in het huidige Rusland tot de City van Londen. De meest noordelijke steden waren Stockholm en Visby in Zweden en Bergen in Noorwegen; de zuidelijkste stad was Venetië in Italië.

In 1557 werd de laatste Hanzevergadering gehouden in Lübeck. De Hollandse steden ontwikkelden zich sterk en werden steeds belangrijker waardoor de steden in het oosten van Nederland hun handelsfunctie verloren. Pas in 1669 kwam er een officieel einde aan het Hanzeverbond.

Hanze der Neuzeit

In 1980 zocht Zwolle, in het kader van haar 750-jarig bestaan, een thema voor dat jaar. Na 311 jaar is besloten weer nieuw leven in de oude Hanze te blazen. Lübeck was direct en-

thousiast. In augustus 1980 waren er op uitnodiging van Zwolle 42 vertegenwoordigers uit oude Hanzesteden in de Zwolse Schepenzaal aanwezig. Inmiddels zijn meer dan 100 steden vertegenwoordigd op de Hanzedag, die elk jaar in een andere Hanzestad gehouden wordt, meestal gekoppeld aan een stadsjubileum of een andere festiviteit.

Wat houdt een Hanzedag in?

Uiteraard wordt er een officiële Hanzevergadering gehouden. De bijeenkomsten hebben een thema gekregen en in Keulen stond het thema "toerisme" centraal. Na het wegvallen van de grenzen tussen Oost- en West-Europa is dit thema aan de orde geweest. Thema's in de jaren daarna waren:

'Wat zijn de gevolgen voor de Hanzesteden', 'Plaats van de Hanze in Europa', 'Hulp aan Oost-Europa' en 'Verhoudingen tussen Oost en West'. Voor het publiek is er altijd een Hanzemarkt waar de verschillende Hanzesteden hun specifieke producten presenteren. Op deze manier is tussen de Hanzesteden samenwerking ontstaan op allerlei gebied: handel, toerisme, folklore, op cultuur/historisch gebied in het algemeen maar ook op het gebied van de monumentenzorg in het bijzonder.

Eén van de laatste projecten uit 1994 is de zorg voor de restauratie van de Sankt Niklaus Kirche in Nowgorod in Rusland. Als internationaal symbool zullen vele Hanzesteden een deel van de kosten opbrengen om deze omvangrijke restauratie te bekostigen.

Synagoge 1898 (aan de Schoutenstraat te Zwolle)

Bijlagen

Internationale samenwerking van Nederlandse gemeenten met partnergemeenten in Oost-Europa

Het NCM heeft, door middel van een enquête, onderzoek verricht naar samenwerkingsverbanden tussen Nederlandse en Oost-Europese gemeenten op het gebied van de monumentenzorg. Deze enquête is naar 272 gemeenten gestuurd (43 %) van de in totaal 633 gemeenten in Nederland. Deze 272 gemeenten hebben, volgens opgave van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), contacten in Oost-Europa. Van de 272 aangeschreven gemeenten zijn er 120 gemeenten die een relatie hebben met gemeenten in Polen, 60 in Tsjechië, 33 in Hongarije, 17 in Roemenië, 16 in Rusland en 10 in Slowakije. Samenwerking met landen zoals Letland, Estland, Litouwen, Bulgarije, Slovenië komt slechts enkele malen voor. In totaal werden 195 enquêteformulieren ingevuld. Dit is een respons van 71 %.

Onderzoeksresultaten

Uit de enquête blijkt dat:

- 36 gemeenten de samenwerking niet heeft voortgezet (19 %);
- 137 gemeenten wel algemene contacten hebben, maar niet op gebied van monumentenzorg (70 %);
- 22 gemeenten wel samenwerken op het gebied van de monumentenzorg (11 %).

Dit geeft een totaal van 195 gemeenten.

Van deze 195 gemeenten heeft 11 % samenwerkingsverbanden op het gebied van de monumentenzorg. Op het totaal aantal van 272 gemeenten is dat 8 %. Van de 22 gemeenten die samenwerken op het gebied van de monumentenzorg hebben er drie contacten in Polen, 11 contacten in Tsjechië, zeven in Hongarije en één in Slowakije.

Uit de enquête komt naar voren dat de behoefte die gepeild wordt op het gebied van de monumentenzorg bij de partnergemeenten vooral bestaat uit het uitwisselen van deskundigheid en uit financiële steun. In de praktijk

komt deze samenwerking het meest tot uitdrukking in de vorm van uitwisseling van deskundigheid en het maken van gezamenlijke produkties. In iets mindere mate is er sprake van financiële steun. De uitwisseling van deskundigheid blijkt vooral te bestaan uit overdracht van informatie, adviesbezoeken van o.a. architecten en stageplaatsen voor o.a. (gemeente)architecten. De gezamenlijke produkties omvatten voornamelijk het uitbrengen van een gemeenschappelijke folder/brochure. Hierin worden monumenten uit beide plaatsen beschreven, vaak in twee of meer talen. Er worden exposities en tentoonstellingen georganiseerd, waarin beide culturen tot uitdrukking komen. Verder worden er ook toeristische gidsen met wandel- of fietsroutes langs monumenten in de eigen en in de partnergemeenten gemaakt. Slechts een enkele keer wordt er een videoproduktie gemaakt.

De samenwerking tussen de gemeenten is meestal niet structureel, maar op incidentele projecten gericht, bijvoorbeeld in het kader van de Open Monumentendag of eenmalige restauratie projecten. In bijna alle Nederlandse gemeenten is een budget aanwezig, zij het gering, voor internationale samenwerking. Dit budget is meestal structureel. De beschikbare budgetten bij de contactgemeenten lopen uiteen. Als er concrete projecten zijn aangegaan, bleek hiervoor vrijwel altijd bij de contactgemeenten een budget aanwezig te zijn en dan meestal ook structureel. Maar bij de overige gemeenten is het onbekend of er een budget aanwezig is voor internationale samenwerking.

Gemeenten die samenwerken met de partnergemeente op het gebied van monumentenzorg.

Alphen aan den Rijn - Jelenia Góra (Polen)

Uitwisseling van delegaties deskundigen

Bodegraven - Tolna (Hongarije)

Tweetalige brochure over monumenten in beide gemeenten

Budel - Domazilice (Tsjechië)

Financiële bijdrage voor restauratie van kerk en kerkhof

Bussum - Valasské Mezirici (Tsjechië)

Bezoek stadsarchitect, adviesbezoek van architect

Haaksbergen - Nagykovács (Hongarije)

Brochure met monumentenroute, videofilm

Haarlem - Světlá nad Sázavou (Tsjechië)

Steun voor restauratie van monumentale overheidsgebouwen

Hoorn - Pribam (Tsjechië)

Financiële steun voor restauratieproject, stageplaats

Leiden - Torun (Polen)

Geld en steun voor aanpak poortgebouw

Maassluis - Hatvan (Hongarije)

Mogelijke restauratie van kasteel en boerderij

Markelo - Csurgo / Keszthely (Hongarije)

Videofilm, fietsroutes tussen twee gemeenten in Hongarije

Stad en Ambt Delden - Keszthely (Hongarije)

Brochure over monumenten uit beide gemeenten

Naarden - Uherský Brod (Tsjechië)

Uitwisseling van tentoonstelling

Odoorn, Borger - Horice (Tsjechië)

Schenking geld voor verbouwing, stageplaats

Rotterdam - Bratislava (Slowakije)

Stadsvernieuwing, behoud van karakteristieke waarden

Rotterdam - Boedapest (Hongarije)

Stadsvernieuwing, behoud van karakteristieke waarden

Utrecht - Brno (Tsjechië)

O.a. ondersteuning restauratie van villa Tugendhat

Veendam - Gniezno (Polen)

Gemeenschappelijke monumentenfolder en expositie

Veenendaal - Olomouc (Tsjechië)

Monumentenroute en monumentengids

Voorburg - Hranice (Tsjechië)

Financiële steun voor restauratie synagoge en stadhuis

Wognum - Hlinsko (Tsjechië)

Financiering voor restauratie van monumentaal woonhuis, uitwisseling musea

Zevenaar - Mátészalka (Tsjechië)

Financiële steun voor restauratie van kerk

ICOMOS Internationaal

In 1964 werd in Venetië het 'Charter on the Conservation and restoration of Monuments and Sites' opgesteld, beter bekend als het 'Charter van Venetië'. Naar aanleiding hiervan werd in 1965 de internationale non-gouvernementele organisatie op het gebied van de Monumentenzorg opgericht onder de naam 'International Council on Monuments and Sites', afgekort ICOMOS. Inmiddels zijn Nationale ICOMOS-Comités opgericht in bijna tachtig landen over de hele wereld, waaronder vrijwel alle landen in geheel Europa. Het aantal ICOMOS leden bedraagt ongeveer 5.000. Behalve individuele leden kent ICOMOS ook institutionele leden en donateurs.

ICOMOS is een wereldwijde, non-gouvernementele organisatie, die tot doel heeft theorieën, methoden en wetenschappelijke technieken brede toepassing te doen vinden op het terrein van de bescherming van het architectonisch erfgoed.

ICOMOS internationaal kent een bestuur bestaande uit een Executive Committee en een Advisory Committee.

Internationaal kent ICOMOS samenwerkingsverbanden in de vorm van Internationale Comités die zich richten op de volgende onderwerpen: Rock Art, Vernaculair Architecture, Wood, Mud Brick, Training, Archaeological Heritage Management, Historic Towns, Historic Gardens and Sites, Photogrammetry, Stone, Cultural Tourism and Stained Glas.

Het Internationaal Secretariaat is gevestigd op het volgende adres:

ICOMOS Internationaal, Hôtel Saint-Aignan,
75, Rue du Temple, 75003 Parijs, Frankrijk,
telefoon: 00-33.1.42773576, fax:
00-33.1.42775742.

Directeur is mevrouw C. Alexandre.

ICOMOS organiseert eens per drie jaar een General Assembly in één van de aangesloten landen waar de circa 5.000 leden elkaar kunnen ontmoeten en van elkaars ervaringen op de hoogte gebracht worden. Tijdens deze vergaderingen worden verkiezingen voor de

leden van het Executive Committee gehouden en het programma voor de komende drie jaar vastgesteld. Het internationaal secretariaat is belast met de uitvoering van het programma. Bij het secretariaat is ook een internationaal documentatiecentrum ondergebracht op het gebied van monumentenzorg in de ruimste zin des woords.

ICOMOS fungeert als een wereldwijd platform dat professionele monumentenzorgers, werkzaam bij zowel overheden als particuliere organisaties, met elkaar in contact brengt, zodat ervaringen en informatie uitgewisseld kunnen worden. ICOMOS organiseert internationale onderwijs- en trainingsprogramma's en expert-missions en adviseert UNESCO over plaatsing van objecten en gebieden op de Werelderfgoedlijst (World Heritage List) alsmede de bescherming daarvan.

ICOMOS kent Nationale Comités in bijna tachtig landen en vijftien Internationale Comités rond specifieke onderwerpen in de Monumentenzorg, met vertegenwoordigers in de meeste lidstaten.

Twee maal per jaar wordt een bijeenkomst gehouden voor alle leden, waar verslag wordt gedaan van de activiteiten en plannen worden besproken en één van de leden een lezing houdt over zijn of haar, meestal buitenlandse bezigheden. Daarnaast worden bijeenkomsten belegd over specifieke onderwerpen. In vrijwel alle Internationale Comités is Nederland vertegenwoordigd.

Nederlands ICOMOS-comité

In 1965 werd een Nederlands ICOMOS-Comité opgericht op verzoek van UNESCO. Het Nederlands ICOMOS-Comité telt ruim zestig individuele leden en een tiental institutionele leden.

Het dagelijks bestuur van het Nederlands ICOMOS Comité bestaat uit een voorzitter, een secretaris, een penningmeester en een vertegenwoordiger van het Ministerie van OCW (i.c. de Rijksdienst voor de Monumen-

tenzorg). In het algemeen bestuur zijn vertegenwoordigd: overheid (Rijk, provincie, gemeenten), particuliere monumentenorganisaties, architecten, stedenbouwkundigen, tuinhistorici, archeologen en het restauratieambacht.

Het lidmaatschap van ICOMOS bedraagt f50,- per jaar; institutionele leden betalen f150,-. Elk lid ontvangt vier keer per jaar het internationale tijdschrift 'ICOMOS International' en regelmatig de Nieuwsbrief van het Nederlands ICOMOS-Comité. Daarnaast hebben ICOMOS leden gratis toegang tot een groot aantal monumenten en musea in binnen en buitenland.

Het secretariaat van het Nederlands ICO-

MOS-Comité is ondergebracht bij de Stichting Nationaal Contact Monumenten, het landelijk overkoepelend orgaan voor particuliere monumentenorganisaties. Secretaris van het Nederlands ICOMOS-Comité is de heer E.R. van Brederode, directeur van het NCM. Het secretariaat wordt gevoerd door de heer J.W. van Beusekom, hoofd monumentenbeleid van het NCM en mevrouw M.C.W. Haagen, directie-secretaresse bij het NCM.

Het adres van het Nederland ICOMOS-comité is:

ICOMOS, Huis De Pinto,
Sint Antoniesbreestraat 69,
1011 HB AMSTERDAM

telefoon: 020-6277706, fax: 020-6242536.

Artikel 128, cultuurparagraaf

1. De Gemeenschap draagt bij tot de ont-plooiing van de culturen van de Lid-Staten onder eerbiediging van de nationale en regionale verscheidenheid van die culturen, maar tegelijkertijd ook de nadruk leggend op het gemeenschappelijk cultureel erfgoed.
2. Het optreden van de Gemeenschap is erop gericht de samenwerking tussen de Lid-Staten aan te moedigen en zo nodig hun activiteiten op de volgende gebieden te ondersteunen en aan te vullen:
 - verbetering van de kennis en verbreiding van de cultuur en de geschiedenis van de Europese volkeren;
 - instandhouding en bescherming van het cultureel erfgoed van Europees belang;
 - culturele uitwisseling op niet-commerciële basis;
 - scheppend werk op artistiek en literair gebied, mede in de audio-visuele sector.
3. De Gemeenschap en de Lid-Staten bevorderen de samenwerking met derde landen en met de inzake cultuur bevoegde internationale organisaties, met name met de Raad van Europa.
4. De Gemeenschap houdt bij haar optreden uit hoofde van andere bepalingen van dit Verdrag rekening met de culturele aspecten.
5. Om bij te dragen tot de verwezenlijking van de doelstellingen van dit artikel neemt de Raad:
 - volgens de procedure van artikel 189 B en na raadpleging van het Comité van de regio's, stimuleringsmaatregelen aan, met uitsluiting van harmonisatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen van de Lid-Staten. De Raad besluit tijdens de gehele procedure van artikel 189 B met eenparigheid van stemmen;
 - met eenparigheid van stemmen, op voorstel van de Commissie, aanbevelingen aan.

Actieprogramma van de Europese Unie op het gebied van cultureel erfgoed

Dit nieuwe programma is door de Commissie van de Europese Gemeenschap per 29 maart 1995 als voorstel ingediend bij het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie. Het is de bedoeling dat het programma per 1 januari 1996 van kracht wordt.

I Opwaardering en vergroting van de uitstraling van het cultureel erfgoed.

De ontwikkeling en bundeling van de beste werkwijzen aanmoedigen en een omgeving scheppen die gunstig is voor de instandhouding van het cultureel erfgoed.

1. Ondersteuning van projecten voor de instandhouding van het roerend en onroerend erfgoed, die "Europese laboratoria voor het erfgoed" kunnen worden genoemd.
2. Ondersteuning van "Europese modelprojecten in verband met het erfgoed" die betrekking hebben op gemeenschappelijke thema's die verband houden met de instandhouding van het roerend en onroerend erfgoed.
3. Steun voor de ontwikkeling van betere Europese gebruiken en "normen" op het gebied van het beheer en de instandhouding van het erfgoed.
4. Aanmoediging van de aankoop en het gezamenlijke beheer van belangrijke kunstwerken.
5. Uitwerking van projecten en studies met een hoofdzakelijk cultureel karakter die de andere communautaire activiteiten aanvullen.

II Netwerken en partnerschappen

Bijdragen tot de versterking van de supranationale samenwerking, tot de uitwisseling en bundeling van ervaring, en sterker de nadruk leggen op de Europese dimensie van het erfgoed.

1. Steun voor de koppeling in een net, per behandeld thema, van de "Europese modelprojecten in verband met het erfgoed".
2. Ontwikkeling en verspreiding van informatiehulpmiddelen ten behoeve van de netwerken en de vakmensen, bijvoorbeeld vergelijkende studies over de methoden en systemen in de Lid-Staten, de vaststelling van Europese cultuurstatistieken en -indicatoren, praktische handleidingen, handboeken, repertoria, overzichten van innoverende projecten, informatie over de communautaire activiteiten die het culturele erfgoed betreffen.
3. Steun voor supranationale samenwerkingsprojecten tussen musea en/of m.b.t. monumenten die ten doel hebben de nadruk te leggen op de Europese dimensie van het erfgoed.
4. Steun voor samenwerkingsprojecten tussen opleidingsinstituten, bijscholingsinstituten, onderzoekscentra, bijvoorbeeld inventarissen, evaluatiemethoden, gemeenschappelijk overleg, beurzen, uitwisselingen, verspreiding van informatie, enz.

III Toegang tot het erfgoed

Bewustmakingsprojecten met een Europese dimensie aanmoedigen en het gebruik van geavanceerde informatie- en communicatietechnologieën en -diensten stimuleren.

1. Opneming van maatregelen ter bewustmaking van de burger in de projecten waaraan in het kader van het programma "Raphael" communautaire steun wordt verleend.
2. Ondersteuning van bewustmakingsinitiatieven op Europees niveau, bijvoorbeeld de Europese dagen van het erfgoed, evenementen in het kader van 9 mei-Dag van Europa, de Europese architectuurprijs Mies van der Rohe, European.

3. Steun voor de verwezenlijking van projecten op het gebied van de meertaligheid in musea en met betrekking tot monumenten of plaatsen.

4. Steun voor toepassingen van geavanceerde informatie- en communicatietechnologieën en -diensten die vakmensen en het publiek toegang verlenen tot het erfgoed, bijvoorbeeld proefprojecten, studies of seminars in verband met bijzondere problemen in de sector van het erfgoed.

IV Innovatie, bijscholing en uitwisseling van vakmensen

De uitwisseling van ervaringen stimuleren en de uitwisseling en bijscholing van vakmensen op het gebied van het erfgoed aanmoedigen.

1. Steun voor het vaststellen van de behoeften op onderzoeksgebied, voor de verspreiding van de onderzoeksresultaten onder de vakmensen en voor de ontwikkeling van concrete toepassingen ten behoeve van vakmensen die op het terrein werkzaam zijn.

2. Steun voor de organisatie van conferenties en colloquia met een Europese dimensie.

3. Samenwerkingsprojecten voor het opzetten van uitwisselingsprogramma's voor erfgoed-specialisten.

4. Steun voor de opleiding en de bijscholing van erfgoed-specialisten in het gebruik van geavanceerde informatie- en communicatietechnologieën en -diensten.

V Samenwerking met derde landen en internationale organisaties

Projecten opzetten met derde landen en synergieën stimuleren met de activiteiten van andere internationale organisaties, met name van de Raad van Europa.

1. Ondersteuning van projecten voor de instandhouding van het roerend en onroerend erfgoed, die met name betrekking hebben op de monumenten en plaatsen die op de World Heritage List zijn opgenomen.

2. Deelneming aan projecten in verband met netwerken en partnerschappen of verwezenlijking van aanvullende projecten, bijvoorbeeld uitbreiding van vergelijkende studies tot derde landen.

3. Deelneming aan projecten in verband met de toegang van de burger tot het erfgoed, bijvoorbeeld de Europese dagen van het erfgoed.

4. Aanmoediging van erfgoed-specialisten om deel te nemen aan acties op het gebied van onderzoek, bijscholing en uitwisseling van vakmensen.

Europa Nostra voert erfgoed-discussie op Europees niveau

EUROPA NOSTRA

Dat Europa Nostra op de NCM-studiedag over internationale samenwerking niet mocht ontbreken, wordt niet alleen al door de naam van de organisatie aangegeven, maar werd nog eens bevestigd door de sprekers die veelvuldig verwezen naar de activiteiten van Europa Nostra, de overkoepelende, onafhankelijke organisatie voor het behoud van Europa's architectonische en natuurlijke erfgoed.

Europa Nostra voelt zich op internationaal gebied als een vis in het water, niet alleen omdat de organisatie thuis is in Europese 'labyrinten' als de Europese Unie en de Raad van Europa, maar ook en vooral omdat haar leden "Europa" vertegenwoordigen. De organisatie heeft leden in een 30-tal Europese landen en hanteert dus het bredere "Europa" van de Raad van Europa. Haar leden zijn nationale organisaties als de National Trust, met miljoenen leden, maar ook kleinere organisaties als het Duitse Förderkreis Alte Kirchen, het Griekse Elliniki Etairia, het Franse La Demeure Historique en het Tsjechische Nezavisla Pamatkova Unie. Naast de ongeveer 200 organisaties, zijn meer dan 100 lokale of regionale overheden en een 800-tal individuen lid van Europa Nostra. Het netwerk wordt bijeengebracht voor de jaarlijkse General Assembly en de halfjaarlijkse symposia, waarbij er een interessante Europese kruisbestuiving ontstaat.

Europa Nostra onderhoudt niet alleen intensieve contacten met haar leden, maar eveneens met haar Europese collega-NGO's (Non-Governmental Organisations). De culturele paragraaf van het Verdrag van Maastricht gaf de Europese Unie een nieuwe competentie op het gebied van het culturele erfgoed, sinds lang het bijna exclusieve domein van de Raad van Europa. Om de stem van de Europese NGO's werkzaam op dit gebied te bundelen en vervolgens luid en duidelijk te laten horen,

heeft Europa Nostra vorig jaar het initiatief genomen voor de oprichting van de "European Heritage Group", waarin o.a. ICOMOS (International Council on Monuments and Sites), ICOM (International Council of Museums), the Union of European Houses Associations, het European Environmental Bureau, de European Heritage Days en de Pegasus Foundation vertegenwoordigd zijn.

In eerste instantie gaat het de groep om regelmatige en constructieve contacten met de Europese Commissie, het Europese Parlement, de Committee of Regions en de Raad van Europa. In de tweede plaats wensen de NGO's, met hun jarenlange, professionele ervaring, hun visie te geven op wat de rol van de Europese Unie op het gebied van het behoud van het erfgoed zou kunnen en moeten zijn en waar extra aandacht naar uit zou moeten gaan. Een Memorandum van die strekking is verstuurd nog voordat de Commissie met haar strategie kwam, in de vorm van het RAPHAEL-programma. Een diepgaande dialoog is zo in gang gezet, die van grote betekenis kan zijn voor de toekomst van het Europese erfgoed. Dat de Europese Unie haar ambitieuze plannen zal moeten voorzien van bijbehorende budgetten lijkt de European Heritage Group van essentieel belang. Op deze manier vertegenwoordigt Europa Nostra de belangen van haar leden op Europees niveau en wordt ook de stem van de kleinere organisaties daar gehoord. Helaas is het in dit bestek niet mogelijk in te gaan op de andere Europese activiteiten van Europa Nostra, zoals het Award Scheme. Voor nadere informatie kan men zich wenden tot het kantoor van Europa Nostra in Den Haag.

Adres:

Europa Nostra / IBI,
Lange Voorhout 35,
2514 EC DEN HAAG,
Telefoon: 070-3560333,
Fax: 070-3617865

Landelijke organisaties die zich met (gemeentelijke) samenwerking in Oost-Europa bezig houden

- Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), databank Gemeentelijke Internationale Samenwerking (GIS): overzicht van gemeentelijke internationale contacten, diverse documenten en subsidiemogelijkheden, Postbus 30435, 2500 GK Den Haag, telefoon: 070-3738310, fax: 070-3635682
 - Platform Gemeentelijk Vredesbeleid (PGV), secretariaat bij de VNG, Postbus 30435, 2500 GK Den Haag, telefoon: 070-3738609, fax: 070-3635682 (contactpersoon: Mw. J. Simens)
 - International Project Unit (IPU), afdeling van SGBO, het organisatie- en adviesbureau gelieerd aan de VNG, Sophialaan 10, 2514 JR Den Haag, telefoon: 070-3738393
 - Interkerkelijk Vredesberaad (IKV), Celebesstraat 60, Postbus 85893, 2508 CN Den Haag, telefoon: 070-3507100, fax: 070-3542611
 - Universiteit van Amsterdam, Oost-Europa Instituut, Vendelstraat 7, 1012 XX Amsterdam, telefoon: 020-65252267
 - Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael, Clingendael 7, 2597 VH Den Haag, Postbus 93080, 2509 AB Den Haag, telefoon: 070-3245384, fax: 070-3282002
 - Stichting Tweede Wereld Centrum, Postbus 3754, Amsterdam, tel.: 020-6279491, fax 020-6208116
 - Stichting Milieu-Kontakt Oost-Europa, Postbus 18185, 1001 ZB Amsterdam, telefoon: 020-6392716, fax: 020-6391379; Projecten m.b.t. Polen, Hongarije, Tsjechië, Slowakije, (Wit-)Rusland, Oekraïne, Roemenië, Wolga
 - Nuffic, Bureau M.& O.-Europa, Postbus 29777, 2502 LT Den Haag, telefoon: 070-4260256, fax: 070-4260259; uitvoering subsidie Passage
 - Jumelagefonds, Secretariaat Raad der Europese Gemeenschap, Batterijstraat 36a, 6211 SJ Maastricht
- ### Landelijke tijdschriften/publikaties
- Lokaal & Mondiaal/Vakmatig (uitgave van de VNG), Postbus 30435, 2500 GK Den Haag, telefoon: 070-3738678, fax: 070-3635682
 - Oost-Europa Verkenningen (tijdschrift), p/a Instituut voor Publiek en Politiek, Prinsengracht 915, 1017 KD Amsterdam, telefoon: 020-5217600, fax: 020-6383118
 - Internationale Spectator (tijdschrift), p/a Instituut 'Clingendael', Postbus 93080, 2509 AB Den Haag, telefoon: 070-3245384, 070-3282002
 - Tweede Wereld (tijdschrift), Rosmarijnstraat 10, 1012 RP Amsterdam, telefoon: 020-6279491, fax: 020-6208116
 - Nieuwsbrief PGV, Postbus 30435, 2500 GK Den Haag, telefoon: 070-3738609/-675
 - Publicatie 'Nederlandse hulporganisaties werkzaam in Centraal en Oost-Europa en de voormalige Sovjetunie' - april 1995, uitgave van St. Tweede Wereld Centrum
 - Verslag VNG 'Festival lokale gemeenschappen in internationaal perspectief' - november 1994, te bestellen bij GIS-VNG, telefoon: 070-3738310

- Verslag studiedag PGV 'Mag het ietsje meer zijn?' subsidiemogelijkheden voor activiteiten in Midden- en Oost-Europa' - binnenkort beschikbaar

Landelijke organisaties/tijdschriften voor specifieke Oost-Europese landen

- Bij het Platform Gemeentelijk Vredesbeleid (zie adres PGV) zijn de volgende lande(n)kringen actief:
 - Landekring Polen
 - Landekring Tsjechië en Slowakije
 - Vereniging Landekring Nederland-Hongarije (eigen nieuwsbrief)
 - Landekring Roemenië
 - Landekring Rusland
 - Gemeentelijk steunpunt voor initiatieven in ex-Joegoslavië (eigen nieuwsbrief)

Polen

- Nationale Stichting Nederland-Polen Gaude Mater Polonia, (redactie blad) Leliestraat 16, 1943 LK Beverwijk, telefoon: 02510-12167
- Vereniging Vriendschap Holland-Polen (VHP) en Stichting Holland-Polen (SHP), Postbus 191, 9640 AD Veendam, telefoon: 05987-19019, fax: 05987-24343
- Stichting Samenwerkingsverband Nederland-Polen (SSNP), Louis Couperusplein 49, 2514 HR Den Haag, telefoon: 070-3465849
- De VHP, SHP en SSNP verzorgen een gezamenlijke publicatie: adres zie VHP.

Tsjechië en Slowakije

- Stichting Democratische Tsjechen en Slowaken in Nederland, Postbus 4221, 2003 EE Haarlem, telefoon: 023-281509
- Vereniging Vrienden Nederland - Tsjechië & Slowakije, Nieuwendamlaan 274, 2547 JR Den Haag, telefoon: 070-3258679 (ook uitgave tijdschrift)

Rusland

- Oekraïns Informatiecentrum, Postbus 3754, 1001 AN Amsterdam, telefoon: 020-6279491, fax: 020-6208116; persberichten, rapporten, overzichten

- Stichting Platform Samenwerking Nederland-Oekraïne, secr. Pr. Bernardweg 28, 6862 ZH Oosterbeek, telefoon: 085-340585; blad Contact, Breitnerlaan 3, 3582 HA Utrecht

Roemenië

- Stichting Comité Samenwerking Roemenië, Heuvelweg 10, 4641 SC Ossendrecht, tel.: 01647-3703

Baltische staten

- Nederlands-Baltische Vereniging, Cederlaan 31, 7313 BR Apeldoorn, telefoon: 055-553561, b.g.g.: 05170-95937, fax: 038-252510

Publikaties en nuttige adressen

- **Raad van Europa**

Contactpersoon: Mr J.M. Ballester,
PO Box 431 R6, 67075 Straatsburg, Frankrijk,
telefoon: 0033.88412000, fax: 0033.88412784

- *Tijdschrift Crafts and Heritage*

Verschijnt 4 x per jaar. Verkrijgbaar in het Engels, Duits, Frans en Italiaans.

- *Tijdschrift European Heritage*

Verschijnt 2 x per jaar. Verkrijgbaar in het Engels, Duits en Frans.

- *Tijdschrift Newsletter Culture-Cultural Heritage*

Verschijnt 4 x per jaar. Verkrijgbaar in het Engels en Frans.

- **Europese Commissie - Directoraat generaal X - Informatie, Communicatie, Cultuur, Audiovisuele sector, Afdeling Culturele programma's**

Contactpersoon: A. Bouratsis, Afdelingshoofd,
Wetstraat 200, L102 03/025, 1049 Brussel,
België, telefoon: 0032.2.2999244,
fax: 0032.2.2966974

- **Europese Commissie - Bureau in Nederland**

Korte Vijverberg 5, 2500 AB Den Haag,
Postbus 30465, 2500 GL Den Haag,
telefoon: 070-3469326, fax: 070-3646619

- *Community Support for Culture*

Een studie, uitgevoerd door de Europese Commissie (DG X) door Bates & Wacker S.C., 1993

- **EFAH - European Forum for the Arts & Heritage**

Coordinator: Mw. Ch. Sleszynska, c/o ECAS,
Defacqzstraat 1, 1050 Brussel, België,
telefoon: 0032.2.5344300,
fax: 0032.2.5345275

- *Inventory of European Legislation and policy that affects the cultural sector*

M.L. Scott & J. Freeman, EFAH 1994.
Verkrijgbaar bij EFAH.

- *Newsletter Culture-Alert*

Verschijnt ongeveer 4 x per jaar. Tweetalige uitgave in Engels en Frans. Aan te vragen bij EFAH.

- **International organizations involved in the cultural heritage**

Uitgave van het Nederlands ICOMOS-Comité, 1993. Te bestellen bij het Nederland ICOMOS-Comité, Sint Antoniesbreestraat 69, 1011 HB Amsterdam,
telefoon: 020-6277706, fax: 020-6242536

- **"More Bread and Circus.**

- **Who does what for the arts in Europe?"**

Herziene en uitgebreide versie, 1995. Verkrijgbaar in het Engels, Duits en Frans. Aan te vragen bij het Theater Instituut Nederland of IETM.

Report on the National Heritage Conference

The twenty-first 'Nationale Monumentenstudiedag' theme 'International co-operation in the care of cultural heritage' is the result of growing international contacts between the various heritage organisations and local authorities as well as an increase in activities by Zwolle town council since 1980.

Many Dutch towns and villages have partner or twin towns and villages abroad as well as other international ties. Originally, these activities focused on neighbouring countries. Later, developing countries came into fashion and recent years have seen the rise of Eastern European contacts. This was hardly surprising, after the fall of the Iron Curtain.

In some cases historical ties have led to a revival of past contacts. For example, Zwolle has injected new life into old ties with the Hanseatic towns of northeast Europe, the number of participants increasing considerably with the recent changes in Eastern Europe.

International relations take many different forms. Cultural exchanges are one of the possibilities. Care of historical buildings is an area in which these can be fostered, although this has rarely been developed to its full potential. Care of historical buildings is certainly not limited to Holland alone. In many countries the nation's historical heritage is seen as a terrain for which government should bear responsibility. In the former Eastern Bloc, however, there is now a danger that priority is given to rapid economic development and that the care of the nation's cultural heritage is given less attention. Many of the old city centres which remained intact during the recent decades of low economic development are now in danger of being spoilt. European Heritage Day is an excellent opportunity to open people's eyes to the situation. Cross-border projects can provide an initial impulse in this direction.

Throughout its history, Holland has had contacts all over the world. Here and there,

this has resulted in a rich cultural heritage which still exists and for which the Dutch increasingly feel a joint responsibility. Private organisations are also looking abroad these days. In some cases European or international networks have been formed. Like local authorities, private organisations have a mutual interest in international co-operation. The European Union and the Council of Europe support projects and funds for international co-operation. Clearly, these possibilities are not sufficiently publicised.

The seminar report attempts to provide more than just a reflection of the discussions. It is intended as a guide to local authorities and private organisations planning to become involved in international co-operation or to expand their international connections with a view to joint care of their cultural heritage. Attached to the report are various texts of relevant treaties, regulations, organisations, publications and addresses.

Colofon:

Dit is een uitgave van de Stichting NCM

© mei 1995

ISBN: 90-71107-37-X

Vormgeving: Basislijn, Amsterdam

Drukwerk: De Volhoring, Amsterdam

Foto's Zwolle:

Bureau Monumentenzorg Zwolle,

Gemeentelijke fotodienst,

J.A. Lensink (Het Oversticht)

Overige foto's:

Ir. B.C. van Noordwijk

Eindredactie: Mw. V.I. von Huet

Huis De Pinto

NATIONAAL

Sint Antoniesbreestraat 69

1011 HB Amsterdam

CONTACT

Telefoon (020) 627 77 06

Fax (020) 624 25 36

MONUMENTEN

Giro 29 66 786

Bank 43.06.43.462

In Nederland is de monumentenzorg sterk gedecentraliseerd en niet alleen in handen van de overheid, maar ook van particulieren. Afgezien van particuliere monumenten-eigenaren zijn er honderden particuliere (nationale, maar vooral lokale en regionale) organisaties die zich inzetten voor het behoud van onze monumenten. Die verenigingen en stichtingen zorgen voor een wezenlijke aanvulling op het beleid van de overheid. De overheid draagt zorg voor de wettelijke bescherming van monumenten en geeft subsidies. Particuliere instellingen dragen bij restauraties en onderhoud hun steentje bij. Zij houden door hun kritische opstelling de overheid bovendien 'wakker' en stimuleren de belangstelling voor monumenten(zorg) bij de bevolking.

De Stichting NCM is in 1972 opgericht met als doelstelling de krachten in de particuliere monumentenwereld te bundelen. Het werk van het NCM bestaat uit coördinatie, belangenbehartiging, studie en onderzoek en voorlichting. Met deze vier instrumenten richt het NCM zich op een aantal doelgroepen: naast de aangesloten particuliere monumentenorganisaties zijn dat de overheden, en in breder (voorlichtings-) verband de gehele Nederlandse bevolking.